

MinisterievanPropaganda.org

Ton Regtien

**Universiteit
in
opstand**

Europese achtergronden
en de Nederlandse situatie

Kritiese Bibliotheek

Van Gennep

Kritiese Biblioteek
Een gezamenlijke onderneming van Van Gennep,
De Bezige Bij en Meulenhoff Nederland

Ton Regtien

Universiteit in opstand

Europese achtergronden en de Nederlandse situatie

Amsterdam 1969

Kritiese Biblioteek

Van Gennep

Met dank voor de hulp van Riet, Niek en Rietske

Het manuscript van dit boek werd in maart 1969 afgesloten.

© 1969 Uitgeverij en boekhandel Van Gennep N.V.,

Nes 128, Amsterdam

Boekverzorging: Jacques Janssen

Druk: Drukkerij Hooiberg, Epe

Inhoud

Inleiding	7
I Gecastreerde wetenschap	9
II Een economische analyse van het wetenschappelijk onderwijs	19
III Een politieke analyse van het studentenprotest	40
IV Wetenschap en politiek	65
V Het instrumentarium tot politisering van de universiteit. De wapens van de studentenoppositie	87
VI Wat te doen?	134
Beknopte literatuuropgave	167

Inleiding

Universiteit in opstand is geen afgeronde en volledige analyse van de gebeurtenissen aan de universiteiten en hogescholen in de laatste jaren. Veel vragen blijven erin onbeantwoord, aangezien het ons beter leek een aantal vragen onbeantwoord te laten, dan er een prematuur antwoord op te geven. Ongetwijfeld zal een aantal critici de schrijver eenzijdigheid verwijten. Ze hebben gelijk. Dit boek handelt niet over de motieven en eisen van alle studenten. Het behandelt een deel van de theoretische analyses en praktische acties van die studenten, die de laatste jaren politiek actief zijn geworden.

Dit boek, of liever dit pamflet werd niet geschreven voor de aanbidders van de status quo in onze maatschappij. Het is in de eerste plaats geschreven voor die studenten, die een verduidelijking zoeken voor de uit hun studiesituatie en onbeantwoordbare beroepsverwachting gegroeide frustraties. Frustraties, die zij bereid zijn te vertalen in politieke acties, vooropgesteld dat de mogelijkheid bestaat dat die politieke actie zinnige oplossingen biedt.

Dat dit pamflet onder de naam van één schrijver wordt gepubliceerd, maakt hooguit duidelijk dat hij verantwoordelijk is voor de formulering van de standpunten, die er in voorkomen. Maar evenzeer als wij in dit boek onderwijs en produktie analyseren als een collectief proces, zo is ook dit pamflet de kritiseerbare weergave van discussies en interpretaties van acties van vele activisten. Het individuele schrijverschap kan wat ons betreft worden afgeschaft, aangezien ervaringen, inzichten, analyses en interpretaties geen privé-produkt of privé eigendom zijn, maar het resultaat van collectief denkwerk.

Wij hopen dat de activisten en potentiële activisten in de onderwijsinstellingen van Nederland er iets aan zullen hebben. Vooral voor hen is dit geschreven.

Ton Regtien

Gecastreerde wetenschap

De enige manier om kennis van en inzicht in de maatschappij te verwerven, is de sociale praxis, de actie, de strijd die de maatschappelijke werkelijkheid verandert en daardoor duidelijk maakt.

Vrij naar Mauro Rostango, student in de sociologie aan de universiteit van Trente.

‘Het is te hopen dat de balsturige Nederlandse student nu eens iets werkelijk geheel nieuws zal gaan doen: namelijk studeren’, schreef onlangs een groot landelijk ochtendblad. Een krant die we zonder veel moeite de piloot kunnen noemen van de mening van een niet gering aantal Nederlanders, hoe misvormd die mening bij nader inzien ook genoemd moet worden. Het is een eenvoudig en ook al vanuit het buitenland bekend procedé, om eerst nauwkeurig geselecteerde foto’s en volstrekt valse en leugenachtige insinuaties over de studentenacties te publiceren, en daarna met instemming van alle lezers te eisen dat daar, desnoods met politiegeweld en werkkampen, paal en perk aan gesteld wordt. De waakzaamheid van dergelijke publiciteitsmedia voor de staatsveiligheid neemt overigens steeds meer ridicule proporties aan. Want in het najaar van 1968 wist het bovengenoemde landelijke ochtendblad met bloedige ernst te onthullen dat de studenten van Amsterdam van plan waren geweest de universitaire gebouwen op het Roeterseiland te bezetten. Deze onthulling werd gedaan met vermelding van strategische plannen, tot en met de suggestie van een molotovcocktailfabriek in de chemische faculteit toe. Maar, aldus die krant, het onverschrokken optreden van de Binnenlandse Vei-

ligheidsdienst (BVD) zou dit hebben voorkomen. Het genoemde artikel, de oorzaak van een wekenlang durende, collectieve lachstuip onder studenten, was het gevolg van bevooroordeelde kortzichtigheid, waardoor zelfs de humorpagina's van de studentenbladen konden worden gezien als plaatsen voor door-gave van revolutionaire instructies in code.

Ook niet zo lang geleden werd door een VVD-senator met nadruk gevraagd om uitbreiding van de werkzaamheden van de BVD, 'vooral in verband met ontwikkelingen binnen de Amsterdamse en Nijmeegse studentenwereld.'

De warhoofdige revolutieromantiek blijkt dan toch meer buiten, dan binnen de universiteit gezocht te moeten worden. Een toch doorgaans welingelichte bron als president Johnson verklaarde op 5 december 1968 'over inlichtingen te beschikken volgens welke universiteiten in 25 landen van betekenis door studenten waren overgenomen.' Hij heeft die landen maar niet genoemd. Dat leek ons ook uiterst moeilijk.

En ook ministers, staatssecretarissen, militaire bevelhebbers en andere defensiespecialisten van de NAVO-landen, begin februari 1969 in München bijeen, hebben het te kwaad gekregen. Zij hebben overleg gepleegd, onder meer over de onrust in de Westeuropese studentenwereld. Dit overleg werd gevoerd in de schaduw van de Amerikaans-Westduitse legeroefening Reforger 1 in Beieren. De onrust onder de studenten, aldus de krantenberichten heeft de bezorgdheid van de NAVO gewekt, omdat men vreest dat hij zal leiden tot een grote chaos in geheel West-Europa.

Het is duidelijk. Voor een voor vernieuwing en verandering doodsbanige verkalkte top van politieke, militaire en economische machthebbers, waart er wederom een spook door Europa. Het spook van de universiteit in opstand. Het wordt dan ook, net als in de dagen van het communistisch manifest, tijd een start te maken met een zo duidelijk mogelijke uiteenzetting van de wensen, eisen en motieven van de opstandige studenten. Spoken zijn ongrijpbaar en onbegrijpelijk. De universitaire op-

stand is dat niet. Zij is verklaarbaar vanuit een economische en politieke analyse van de hoogontwikkelde 'welvaartsstaat' en de nieuwe functie van het onderwijs daarin. In het nu volgende willen wij met die nuchtere analyse een allesbehalve spookachtig begin maken. En de nachtmerries van Johnson en de NAVO-generaals laten we voor wat ze zijn: leeftijdsverschijnselen.

'Het is te hopen dat de balsturige Nederlandse student nu eens werkelijk iets geheel nieuws zal gaan doen: namelijk studeren.' Die balsturige Nederlandse student doet inderdaad sinds kort iets geheel nieuws: hij studeert ongelooflijk hard. Alleen niet op de manier en op het terrein waarop dit ochtendblad hem zo graag bezig had gezien: een snelle hordenloop van tentamens en examens, in een door studieduurverkorting en scheiding van onderwijs en onderzoek gecastreerde specialistische vakstudie, gevolgd door een gepolijste en probleemloze inlijving in het leger van industriële en ambtelijke kaders.

Een groeiend aantal Nederlandse studenten blijkt steeds minder bezeten te zijn van een, voor de bestaande machts- en gezagsverhoudingen toch zo bruikbare, carrièrezucht, met een onlesbare dorst naar promotie, status en een hoger plaatsje op de 'maatschappelijke ladder'. Diploma en titel interesseren hem minder dan de inhoud van zijn studie, de politieke betekenis van zijn studie, de politieke functie van de universiteit in de technisch hoog ontwikkelde Westerse maatschappij. En als deze studenten een van de meest elementaire principes van wetenschap toepassen, namelijk de noodzaak van toetsing van de theorie in een voortdurende praxis, vanwaaruit weer theoretische verdieping moet ontstaan, dan wordt hun plotseling verweten in strijd met de 'waardigheid van de academische opleiding' te handelen.

Alsof de permanente toetsing van maatschappijkritische hypothesen, opgesteld vanuit een theoretische analyse van de ver-

sluierde politieke functie van de universitaire opleiding, niet juist vanuit wetenschappelijk standpunt een absolute voorwaarde is, om te voorkomen dat de theorie als een losgeslagen rode ballon in de wolken verdwijnt.

Abstracte en tot niets verplichtende discussies mogen de studenten best wel organiseren. Politiek getheoretiseer mag ook nog wel. Maar als ze de eenheid van onderwijs en onderzoek, van praxis en theorie, als de meest elementaire karakteristiek van de wetenschappelijke studie, op de maatschappij zelf toepassen, worden ze door gezagsdragers, industriëlen, politici van de status quo en journalisten van om rust, orde en gezag roepende kranten, frontaal aangevallen. Dat is politiek onthullend. Het is het zoveelste bewijs van de, achter abstracte idealen van wetenschap versluierde, politiek conservatief gewilde functie van de universiteit.

De noodzakelijke eenheid van theorie en praxis mag wél worden toegepast op deelgebieden van de vakstudie, op muizen, ratten, proefpersonen of bloembollen, maar kennelijk niet op de verborgen machtsstructuur van de maatschappij.

Toen eind oktober 1968, na de demonstraties in Amsterdam, naar aanleiding van de moordpartij in Mexico, en de daarop volgende politieke rechtspraak tegen de bezetters van het Mexicaanse consulaat, studenten en niet-studenten zich in de avonduren terugtrokken in de Oudemanshuispoort, gebouw van de Universiteit, om daar te praten over verdere acties, reageerde de Rector Magnificus, prof. A. D. Belinfante onder politieke druk van het Amsterdamse gemeentebestuur met het dreigement dat de politie de universiteit zou ontruimen. Hij heeft deze bedreiging, ondanks het voortduren van de avondvergaderingen, uiteindelijk niet waar gemaakt. En dat was, vanuit zijn standpunt gezien, heel erg verstandig. Anders zouden de studenten genoodzaakt zijn geweest de universiteit te bezetten.

De reden waarom wordt op duidelijke wijze uiteengezet in de 'open brief' die de afdeling Amsterdam van de Studentenvakbeweging naar aanleiding van Belinfantes dreigement schreef.

OPEN BRIEF AAN PROF. MR. A. D. BELINFANTE

De afgelopen week hebben de studenten van de Universiteit van Amsterdam in zeer sterke mate naar voren gebracht wat reeds lang in theorie algemeen aanvaard was, nl. dat maatschappijkritiek een integraal bestanddeel moet vormen van het wetenschapsbedrijf. Toen de theoretische discussies, die daarover al ruim een jaar gaande zijn aan de hand van de actualiteit (Mexico, optreden justitie en politie, numerus fixus) uitliepen in een daadwerkelijke actie als logische consequentie van die theoretische discussies, reageerde de rector magnificus met een verklaring, waarin de voorbereiding van deze acties binnen de muren van de universiteit werd verboden.

Een van de conclusies uit de theoretische discussies van het afgelopen jaar was nu juist, dat studentenproblemen niet los konden worden gezien van algemeen maatschappelijke problemen en dat bijgevolg het willekeurige onderscheid tussen 'student' en 'niet-student' ertoe heeft bijgedragen, dat vele universitaire problemen (hoogte van de investeringen, woningnood bij studenten, herstructurering van het bestuur en van onderwijs en onderzoek aan de universiteit, numerus fixus) nog steeds niet zijn opgelost.

Wij wensen de universiteit niet te zien als een opleidingsinstituut voor specialisten, die de status quo in de maatschappij de facto doen voortbestaan door een abstract ideaal van een waardevrije wetenschap, los van de maatschappelijke werkelijkheid. Dat houdt in dat wij van mening zijn, dat politieke discussies een integraal onderdeel vormen van de universitaire vorming.

Politieke discussies, die niet gerealiseerd moeten worden in een vrijblijvend studium generale buiten het officiële studieprogramma, maar in de wortels van de universitaire opleiding

vorm moeten krijgen. Een dergelijke op de maatschappij betrokken wetenschap is geenszins in strijd met het begrip 'autonomie' van de universiteit, waar prof. Belinfante over spreekt.

Rector magnificus prof. mr. A. D. Belinfante schreef in zijn politieke brief aan de ASVA:

'De autonomie van de universiteit is geen eigenschap van universitaire gebouwen, maar bestaat alleen zolang en voor zover binnen die gebouwen onderwijs en wetenschap worden beoefend, die vrij moeten zijn van iedere beïnvloeding van buiten, door wie dan ook.'

Een dergelijk standpunt is een idealistische ontkenning van de feitelijke situatie, dat wetenschappelijk onderwijs en wetenschappelijk onderzoek op dit moment onder het dictaat staan van de huidige sociaal economische structuur, die gekenmerkt wordt door het principe van de grootst mogelijke winst van de minderheid en op het bestaan van de uitbuiting van de mens door de mens.

De taak van de actieve universiteit is het opheffen van deze misstanden, in dienst van het gehele volk. Daarom moet het begrip autonomie geïnterpreteerd worden als een gevrijwaard zijn van het optreden van politie en leger, de repressieve instrumenten van de heersende macht.

Prof. mr. A. D. Belinfante stelde in zijn politieke brief, dat zijn bezwaar tegen het binnenkomen van politie in de universiteit ondergraven werd door het feit, dat wij 'niet-studenten' uitnodigden binnen de universiteit aan onze discussie deel te nemen. Deze vergelijking van prof. Belinfante is vals. Het deelnemen door 'niet-studenten' aan discussies is niet te vergelijken met het gewapend en met geweld optreden van politie en leger.

Niet studerenden, met inbegrip van politieagenten, zijn welkom op de discussies in de Universiteit over algemene maatschappelijke problemen, zolang laatstgenoemden hun slag-, steek- en vuurwapens in de garderobe afgeven.

Studentenvakbeweging, afd. Amsterdam

De scherp geradicaliseerde politieke belangstelling van een groot aantal studenten, niet alleen in Nederland, komt niet als een onverklaarbaar natuurgebeuren uit de lucht vallen. De belachelijke, desondanks op massale schaal verspreide en daarom politiek gevaarlijke orgeldraaijerij op het thema 'gevoed door Moskou, gekleed door Peking, en bewapend door Havana' (of woorden van gelijke strekking), kan al evenmin inhoud, richting en massaliteit van het studentenprotest verklaren. Deze te kwader trouw rondgestrooide flauwekul is bovendien voor iedereen met een minimaal inzicht in de internationale politiek, ontleend aan een door de feiten weerlegd denkschema. Men moet er de hoofdartikelen in de Prawda over de mei-revolte in Frankrijk maar eens op nalezen. Of de commentaren van de Cubanen, hoewel die gelukkig de laatste maanden ten aanzien van de mei-revolte weer wat zijn bijgedraaid.

De internationaal gelijkkluidende eisen van de studentenoppositie, daarnaast de internationaal gelijkkluidende regeringsvoorstellen tot herstructurering van het wetenschappelijk onderwijs, vinden hun explosief uitgangspunt in de nagenoeg eenvormige sociaal economische structuur en sociaal economische ontwikkeling van de Westeuropese landen en de consequenties daarvan voor de universiteiten.

De primitieve economische modellen van vroeger, als middel tot verklaring van de economische groei, werkten slechts met grootheden als het aantal arbeiders, de hoeveelheid kapitaal en de vermeerdering van natuurlijke hulpbronnen. Onderzoek op langere termijn toonde aan dat er t.a.v. de economische groei nog andere factoren in het spel moesten zijn.

Deze factor bleek te zijn de kwaliteit van de arbeid, terugvoerbaar op technologische verbeteringen en een hoger onderwijspeil. Daarmee werd onderwijs steeds meer gezien als een produktiefactor van grote betekenis. We komen hier in het tweede hoofdstuk nog uitgebreider op terug.

Het wetenschappelijk onderwijs werd daarmee de belangrijkste basis voor technologische verbetering, maar ook voor op research gebaseerde industriële innovatie, de vernieuwing van produktie en produktiekrachten.

Vanaf het moment dat dit inzicht in kringen van regering en bedrijfsleven doorbrak, ontstond de wens van regering en bedrijfsleven de universiteiten en hogescholen te gaan 'herstructureren' en aan hun belangen aan te passen.

Zij werden in die wil tot herstructurering geholpen door de door hen zelf veroorzaakte chaotische toestanden aan de universiteiten. De bij de toeloop van studenten achtergebleven investeringen in gebouwen en middelen, de daardoor veroorzaakte verstopping in de opleiding, de archaïsche vrijheid in de schuilhoeken van verrotte instituten, de autoritaire verhoudingen binnen het onderwijssysteem, de volkomen uit de hand van oude bestuursvormen gelopen organisatie, de niet adequaat blijkende methoden van onderwijs en onderzoek, dit alles werd een schitterende aanleiding om onder de vlag van 'efficiency' en 'rationalisering' een snelle chirurgische ingreep te doen in de oude universiteiten.

Denkend binnen het dictaat van de bestaande economische orde, met zijn met de mond beleden maar in de praktijk nauwelijks meer aanwezige vrije-markteconomie, zijn fusies en concentraties tot grote monopolieconcerns, en zijn politieke filosofie van de vrijheid van de ondernemer (ten koste van de politieke vrijheid van de werknemer), werden de regeringen in de verschillende Westeuropese landen vanuit het bedrijfsleven onder druk gezet om de universiteiten en hogescholen meer aan te passen aan de eisen van de industrie. Resultaat: de als twee druppels water op elkaar gelijkende plannen van de Wissenschaftsrat in de Bondsrepubliek, het plan Fouchet in Frankrijk, het plan Gui in Italië, de plannen van de Academische Raad en van de op 2 november 1967 tot regeringscommissaris voor het wetenschappelijk onderwijs benoemde prof. dr. K. Posthumus.

Al deze plannen hebben als gemeenschappelijke karakteristiek de voor het wetenschappelijk onderwijs fatale scheiding tussen onderwijs en onderzoek, de splitsing van de universiteiten in twee fasen met in de eerste fase een schoolse, versnelde vakopleiding van vier jaar waarna als groot stuk worst de status doctorandus verkregen wordt en driekwart tot 80% van de studenten de 'maatschappij' in moet, om het noodzakelijk middenkader bij industrie en overheid te leveren. Slechts 20% mag doorstuderen en wordt betrokken in wetenschappelijk onderzoek. De hordenloop, een perfecte training voor de prestatie-maatschappij, van tentamens in de eerste vier jaar wordt voorzien van een aantal definitieve selectiedrempels, waarbij een gefixeerd percentage zal afvallen.

De versnelde vierjarige opleiding tot vakidiot, het volgepropete systeem van passief te consumeren onderwijspakketten, laat niet toe dat studenten buiten het eigen vakgebied de tijd krijgen voor bijvoorbeeld de ontwikkeling van een kritisch inzicht in de maatschappelijke verhoudingen.

Het voorstel, inhoudelijk ook veel juister dan allerlei Studium-Generaleprogramma's buiten de eigenlijke studie, om permanente maatschappijkritiek in de opleiding zelf te stoppen, onderdeel van de opleiding zelf te maken, wordt terzijde geschoven met opmerkingen over organisatorische problemen en de ontoelaatbare verlenging van de studieduur. (zie Posthumus in de Haagse Post van 7.12.68)

Het is dan ook ongetwijfeld voor industriëlen en politieke verdedigers van de status quo een onverteerbare zaak, in industrie en overheidsdienst intellectueel kader te krijgen dat geleerd heeft zelfstandig en kritisch te denken over de bestaande economische en politieke machtsverhoudingen. Dat zullen zij ervaren als het binnenhalen van het paard van Troje. Dat mag onder geen voorwaarde gebeuren.

Bijgevolg staat de Westerse industriële welvaartsstaat voor een onoplosbare contradictie. Verdere technologische ontwik-

keling en vernieuwing is alleen maar mogelijk door een verhoogde kwalificatie van de arbeidskracht, door diepte-investering in het onderwijs.

Het noodzakelijke creatieve wetenschappelijke onderzoek en de noodzakelijke creatieve, in teamverband uitgedokterde oplossingen voor deelproblemen in het produktieproces, vereisen een onderwijssysteem dat zelfstandig en creatief denken moet ontwikkelen en stimuleren. Maar daarbij worden blijkbaar, gezien de verscherpte politieke belangstelling onder studenten en scholieren, krachten losgemaakt die dat kritische denken niet beperkt laten zijn tot deelproblemen van produktie en bestuur, maar die ernaar tenderen de totale bezits- en machtsverhoudingen in het gezichtsveld te trekken.

De grondtoon van de herstructureringsmaatregelen en het groep van conservatieve politici 'dat er nou eindelijk maar eens gestudeerd in plaats van gedemonstreerd moet worden' is tegen die algehele kritische, politieke stellingname gericht.

Daaruit resulteert de wil tot verschooning van de opleiding, harde selectie met opvoering van prestatiedwang die geen tijd laat voor de ontwikkeling van creatief en kritisch denken.

In een variatie op een thema van de oude Karl Marx, zouden we op grond van deze contradictie kunnen zeggen dat het kapitalisme aardig bezig is hiermee zijn eigen graf te graven.

Een economische analyse van het wetenschappelijk onderwijs

Dat is bij grote concerns, bij Unilever, bij Philips, bij ons, heel anders. Deze concerns hebben een administratief hulpmiddel in de computer. Met een druk op de knop halen we bijvoorbeeld alle mensen naar voren die, om maar iets te noemen, Arabisch en Swahili spreken, ongehuwd zijn, verstand hebben van oliewinning, minder dan 10 jaar in dienst zijn en een West-europees paspoort hebben.

Mr. J. J. Dieleman, personeelsmanager van Shell Nederland NV

In 1945 werd 4,2% van alle overheidsuitgaven aan onderwijs besteed. In 1968 zal dat naar alle waarschijnlijkheid omstreeks de 25% liggen. Dat is dan toch maar een fikse groei, zullen de meesten zeggen. Inderdaad. Nog maar kort geleden deden we niets aan de bestrijding van de honger in Biafra. Tegenwoordig brengen we daar miljoenen voor op. Dat is dan toch maar een fikse groei, zullen de meesten zeggen. Inderdaad. De vraag is of die groei voldoende is.

Het tegendeel is aantoonbaar. Overvolle klassen, onwil om het aantal leerlingen per klas te verminderen, vertraging in bouwprogramma's van onderwijsinstellingen, een dreigende studentenstop in de medische faculteit en ook in andere faculteiten. Het zijn een paar willekeurige voorbeelden, die aantonen dat de groei in de onderwijsuitgaven ver achterblijft bij het noodzakelijk vereiste niveau.

Met statistieken valt veel te bewijzen. Dezelfde cijfers kunnen blijkbaar gebruikt worden ter staving van tegenstrijdige con-

clusies. Die fout zit overigens niet in de cijfers, maar in de politieke referentiekaders van degenen die de cijfers gebruiken c.q. misbruiken.

Uit deze statistiek (zie p. 21) kan wel de conclusie worden getrokken dat er een constante groei is in het onderwijsbudget. Overigens is het kabinet De Jong tot nu toe wel bezig die groei af te remmen. Maar dat de uit de statistiek gebleken groei voldoende zou zijn om te voorzien in de onderwijsbehoefte, is een heel andere conclusie. De stelselmatig toenemende protesten en demonstraties in de onderwijssector zijn eerder een aanwijzing van het tegendeel.

Onderwijs wordt steeds meer gezien als produktiefactor van grote betekenis. Althans onder niet-marxistische economen. Want Karl Marx definieerde in *Das Kapital* de arbeidskracht reeds als het geheel van lichamelijke én intellectuele bekwaamheden. De intellectuele capaciteiten van de arbeider werden in de niet-marxistische economische modellen lange tijd totaal over het hoofd gezien.

De leer van de voortbrenging simplificeerde lange tijd de produktie tot resultante van een ongedifferentieerde hoeveelheid arbeiders, werkend met een constante technologische kennis. Het produkt nam toe als het aantal arbeiders toenam. Of het nam toe als de hoeveelheid kapitaal of de natuurlijke hulpbronnen vermeerderden.

Het onderzoek concentreerde zich op de toeneming van het reële kapitaal, niet op het potentiële kapitaal in de hersencellen van de arbeiders. Een economische dwaalweg die te meer begrijpelijk wordt uit het dienstverband van de Westerse economie, wiens bovenbaas in de eerste plaats belangstelling heeft voor winstmaximalisatie en rentabiliteitsnormen.

De feitelijke produktievermeerdering bleek in de loop der jaren echter niet langer verklaarbaar vanuit dit primitieve economische model. Met de traditionele procedures kon niet meer

Statistiek van de onderwijsuitgaven in vergelijking met de totale overheidsuitgaven

1 jaar	2 totale overheids- uitgaven	3 onderwijsuitgaven	4 percentage 3 van 2
1954	6.773 miljoen	648 miljoen	9,6%
1955	7.464 „	748 „	10 %
1956	7.782 „	930 „	12 %
1957	7.883 „	1.114 „	14,1%
1958	8.015 „	1.201 „	15 %
1959	9.114 „	1.381 „	14 %
1960	9.545 „	1.590 „	16,6%
1961	11.178 „	2.225 „	19,9%
1962	11.484 „	2.510 „	21,8%
1963	12.376 „	2.854 „	22,9%
1964	14.006 „	3.402 „	24,1%
1965	16.439 „	3.876 „	23,5%
1966	18.859 „	4.799 „	25,5%
1967	21.210 „	5.309 „	25 %
1968 (begroot)	23.137 „	5.764 „	24,9%

(gebaseerd op cijfers uit verschillende jaargangen van Keesings Historisch Archief)

dan de helft van de welvaartsgroei verklaard worden.

De Amerikaanse econoom E. F. Denison (*The Sources of Economic Growth in the US*, New York 1962) berekende dat in de periode van 1929 tot 1957 driekwart van de gemiddelde jaarlijkse welvaartsgroei in de vs moest worden toegeschreven aan uitbreiding van onderwijs en research. Nader gespecificeerd: research voor 46% en onderwijs voor 54%. De cijfers van Denison worden overigens zo vaak onverkort geciteerd, dat het tijd wordt zijn oorspronkelijke studie eens in een werkgroep grondig te gaan analyseren.

E. Kruitbosch toonde in het polytechnisch tijdschrift van 18 augustus 1966 aan, dat slechts 2% van de jaarlijkse economische groei in Nederland in de periode 1960-1965 kon worden verklaard uit traditioneel in rekening gebrachte factoren. En dat terwijl de jaarlijkse groei gemiddeld 4,8% was.

H. Correa (*The Economics of Human Resources*, Amsterdam 1963) berekende voor de periode 1909-1957, dat slechts 31% van de groei van het sociaal produkt in de vs aan de klassieke produktiefactoren arbeid en kapitaal toegeschreven kon worden. 69% moest worden toegeschreven aan factoren als verbetering van de gezondheidszorg, onderwijs en technologische vooruitgang.

J. W. Kendrick (*Productivity trends in the US*, Princeton 1961) rekende uit, dat de gemiddelde jaarlijkse groei van het reële nationale produkt in de vs in de periode 1889-1957 3,5% bedroeg. Daarvan was volgens hem 1,6% het resultaat van de factor onderzoek en ontwikkeling van de kwalificatiestructuur (onderwijs c.q. beroepsopleiding).

E. Altvater (*Wider die Untertanenfabrik*, Köln 1967, pp. 60 e.v.) geeft aan dat conjuncturele schommelingen in de Bondsrepubliek in de jaren 1966-1967, die leidden tot de absolute inkrimping van het sociaal produkt tot 2%, en die leidden tot een groeicrisis, in feite moest worden teruggebracht op de tekorten in de kwalificatiestructuur van de arbeidskracht (onderwijs).

Er zijn ook onderzoeken die de betrouwbaarheid van bovengenoemde cijfers in twijfel trekken. Ook die onderzoeken ontkennen niet dat onderwijs een produktiefactor van grote betekenis is. De discussie gaat over de mate waarin, over de percentages.

In het verslag van de Nederlandse Vereniging van Staatshuishoudkundigen van december 1968 schrijft De Wolff dat de rentabiliteit van investeringen in kapitaalgoederen 12% bedraagt, die in onderwijs 6%. Maar hieruit kunnen niet direct conclusies worden getrokken over het optimale investeringsniveau voor onderwijs. Men kan hier wél conclusies aan verbinden voor het feitelijke investeringsniveau.

De onverklaarde of nog niet volledig verklaarde rest in de analyses van de welvaartsgroei cirkelt rond het begrip kwaliteit-van-de-arbeid. De kwaliteit van de arbeid wordt deels bepaald door technologische verbeteringen, als resultaat van research, en deels bepaald door het niveau van onderwijs, de ontwikkeling van de kwalificatiestructuur die op haar beurt ook weer mede het fundament vormt voor de ontwikkeling van het niveau van de research.

Onderwijs dus als kwalitatieve verbetering van het arbeidsvermogen, als beroepsopleiding. Onderwijs ook als voorbereiding op het doen van vondsten, industriële vernieuwingen, vernieuwingen van de produktiekrachten, nieuwe produkten.

Dat research winst oplevert is blijkbaar langzamerhand wel doorgedrongen in het centrale zenuwstelsel van het Nederlandse bedrijfsleven en haar soms meer, soms minder willekeurige spieren: de Nederlandse regering. Ten aanzien van het onderwijs liggen de kaarten nog totaal anders. Voornamelijk omdat winst op korte termijn, in een naar de mening van het bedrijfsleven te weinig op de directe beroepspraktijk ingesteld onder-

wijssysteem, onvoldoende gegarandeerd is. Wij komen hier later nog op terug (zie pp. 27 vv. van dit hoofdstuk).

Het winststreven op korte termijn, tegenwoordig wat meer verpakt in termen als rentabiliteit etc., maar daarom nog niet minder duidelijk aanwezig, verklaart ook de fictieve tegenstelling die is geschapen tussen de zogenaamde toegepaste research en de fundamentele research. De toegepaste research is dan de research die onmiddellijk kan worden verwerkt in bestaande produktiesystemen, bijgevolg op korte termijn resultaten oplevert. De fundamentele research staat verder van de directe toepasbaarheid af, beweegt zich op nieuwe, nog niet in exploitatie gebrachte terreinen.

Het bedrijfsleven ziet de toegepaste research als haar terrein en laat de financiering van de fundamentele research aan de overheid. Terwijl het evident is dat toegepaste research zonder fundamentele research binnen korte tijd aan bloedarmoede zou sterven.

Het komt in feite hierop neer dat grote bedrijven de opleiding van de wetenschappelijke werker, van lagere school via middelbare school naar de universiteit, willen zien als een taak voor de overheid. De training in en de financiering van de fundamentele research moet ook op kosten van de gemeenschap komen. De direct toepasbare vondsten van de research, uiteindelijk het resultaat van een langdurige investering in het onderwijssysteem, wil het bedrijfsleven op een presenteerblaadje aangeboden krijgen en terwille van de marktpositie van de onderneming als privébezit beschouwen. Veel wetenschappelijke vondsten worden niet gebruikt, maar wél gemonopoliseerd en geheim gehouden. Naar schattingen van experts (zie: *Wider die Untertanenfabrik*, p. 73) worden 70 tot 90% van alle patenten der monopolie-concerns niet gebruikt. Zij worden uit de circulatie van de openbare wetenschappelijke kennis gehouden vanwege concurrentieoverwegingen en bescherming van de eigen winstmarges. Patenten zijn koopwaar, evenzeer de onder contract staande wetenschappelijke werker die zijn

hersens, zijn kennis, onvoorwaardelijk aan het bedrijf verkocht heeft, in ruil voor loon. Diegenen die beweren dat uitbuiting van arbeidskracht niet meer bestaat, vergeten dat in onze eeuw de uitbuiting en het misbruik van arbeidskracht als intellectuele capaciteit, onder het kapitalisme onvoorstelbare vormen aanneemt.

Zoals wij zojuist al stelden: dat research winst oplevert is langzamerhand wel het standpunt van bedrijfsleven en overheid. Dat zich daarbij een nauwkeurige taakverdeling aan het ontwikkelen is, hebben wij eveneens aangegeven. Hieronder enige cijfers ter verduidelijking.

Prof. dr. C. J. F. Böttcher, voorzitter van de Raad van Advies voor het Wetenschapsbeleid, verklaarde op het 21ste economische Beneluxcongres in april 1968 te Amsterdam, een congres dat tot thema had: research in de Benelux, dat voor het lopende jaar 1968 de bestedingen voor in Nederland uitgevoerde research- en ontwikkelingswerkzaamheden geschat worden op ruim 2,1 miljard gulden. De overheid besteedde hiervan ruim 0,9 miljard, het bedrijfsleven 1,2 miljard gulden. Tesa-men is dat 2,6% van het nationale inkomen.

De overheidsbijdrage in de research ligt als volgt verdeeld: 400 miljoen voor research aan universiteiten en hogescholen, 106 miljoen voor TNO, 43 miljoen voor ZWO en 72 miljoen voor projecten van internationale organisaties.

De research van het bedrijfsleven heeft voor 75% plaats bij Philips, Shell, Unilever, AKU, Staatsmijnen DSM en Koninklijke Zout/Organon. De overige 0,3 miljard wordt besteed door andere Nederlandse bedrijven.

Terwijl de prognose voor 1968 voor overheid en bedrijfsleven respectievelijk 0,9 miljard en 2,1 miljard bedraagt, waren de researchbestedingen in 1964 respectievelijk 488 en 664 miljoen. In beide gevallen dus een toename van maar liefst 80 tot 85 procent.

In 1959 besteedde de Nederlandse industrie 336 miljoen aan research. Dus ook in de periode van 1959 tot 1964 een stijging van om en nabij 100%.

Verder blijkt dat bedrijven met een personeelsbezetting onder de 1000 man een relatieve achteruitgang vertonen in hun aandeel in research- en ontwikkelingswerk. Hetgeen ongetwijfeld in de toekomst de zoveelste oorzaak zal worden voor fusies en bedrijfssluitingen. (cijfers ontleend aan Böttcher en het Statistisch Bulletin van 5 april 1966)

De door de overheid gefinancierde research volgt nauwkeurig de wil van het bedrijfsleven. In 1966 ging 91,7% van het geld voor universitaire research naar de natuurwetenschappen.

Maatschappijwetenschappen kregen 8,3% procent toegewezen. Het ligt overigens in de lijn der verwachtingen dat in deze onevenredige financiering van de research in de sector der maatschappijwetenschappen verandering zal komen. Op het reeds genoemde economische Beneluxcongres bleken hierover duidelijke meningsverschillen te bestaan.

Dr. M. Weisglas, hoofd van de economische afdeling van de Unilever, was van mening dat de investeringen in de research zich moesten beperken tot de kapitaalintensieve technologische sector. Op dit punt bestaat immers al een achterstand ten aanzien van de Verenigde Staten, zo zei hij.

Prof. dr. H. W. Julius, voorzitter van TNO, was daarentegen van mening dat ook meer geld geïnvesteerd moest worden in de sociale wetenschappen. 'Daardoor zou men inzicht kunnen krijgen, waarom bepaalde dingen niet gaan, hoewel wij ze wel willen'.

Deze onthutsende uitspraak over het nut en de functie van de sociale wetenschappen ('weten waarom bepaalde dingen niet gaan, hoewel wij ze willen') kondigt ongetwijfeld een uitbreiding van de directe belangstelling van bedrijfsleven en overheid voor de sociale wetenschappen aan. Een belangstelling die dan weliswaar in een zeer specifieke hoek ligt. Sociale wetenschap als leverancier van manipulatietechnieken. Sociale

wetenschap als middel tot manipulatie van het consumptieve gedrag, eventueel als middel tot manipulatie van het politiek gedrag.

Een aardig voorbeeld van dit laatste werd nog niet zo lang geleden door premier De Jong geleverd. Toen uit politiek marktonderzoek bleek dat de meerderheid van het Nederlandse volk geen brood zag in de verhoging van het NAVO-budget met 225 miljoen en met name in de onderwijssector felle protesten loskwamen, vorderde premier De Jong 10 minuten tv-zendtijd om, langs de volksvertegenwoordiging heen, een correctie op de publieke opinie aan te brengen. Een machtsmiddel waarover de tegenstanders van de 225 miljoen niet beschikten.

Politiek marktonderzoek, een door de sociale wetenschappen ontwikkelde techniek, in zijn toepassing bruikbaar om na te gaan 'waarom bepaalde dingen niet gaan, hoewel wij ze willen'. De opdrachtgevers tot zo'n onderzoek zijn de bezitters van de hersens en de kennis van de sociale wetenschapper, in elk geval van de resultaten van zijn onderzoek. Zij kunnen de resultaten als een patent monopoliseren, in de brandkast stoppen en er hun propagandacampagnes op instellen.

Waarmee niet alleen de natuurwetenschap maar ook de sociale wetenschap zich tot goedbetaalde loonslaaf van de bestaande machtsverhoudingen maakt.

Hoewel de research, gezien de groeistuij in de investeringen in de laatste tien jaar, duidelijk aanvaard is als directe produktiekracht, weigert het bedrijfsleven het onderwijs in zijn huidige vorm als zodanig te erkennen. Ook al is het evident dat research, zonder voorafgaand onderwijs per definitie onmogelijk is.

Wat dat betreft is een duidelijke vergelijking te trekken met andere gegroeide taakverdelingen in de westerse economie tussen overheid en bedrijfsleven. Terwijl een chemische fabriek onmogelijk kan functioneren zonder een enorme toevloed van

water, onmisbaar voor de produktie, wordt de financiering van de watervoorziening van zo'n fabriek als infrastructurele voorziening afgewenteld op de gemeenschap, de overheid of de gemeenten. En zo ziet het bedrijfsleven het onderwijs in feite als infrastructurele voorziening, die de belastingbetaler maar moet financieren. Terwijl de winstmarge van het bedrijf, de rentabiliteit van zo'n bedrijf, steeds duidelijker afhankelijk blijkt te zijn van het niveau en de kwaliteit van de totale onderwijssector.

Van de andere kant hebben de grote concerns zo wel hun bezwaren tegen het bestaande onderwijs. Het is onvoldoende afgestemd op hun directe behoeften.

'Waar wij overigens, zoals trouwens het hele bedrijfsleven, erg voor geporteerd zijn, is om academici vroeger in dienst te kunnen nemen. Nu is het zo dat een ingenieur pas op zijn 27ste in het bedrijfsleven komt, terwijl zijn Britse collega daar al op 22-jarige leeftijd zit. Door het baccalaureaat zou daar verbetering in kunnen komen: voor veel functies hebben wij vaak niet zo'n complete ingenieur nodig als Delft ons bezorgt, en de tijd-winst is erg belangrijk.' (Ir. A. J. Tjeenk Willink, belast met de recruitering van academici voor de Shell in De Telegraaf van 6.12.'68)

En waar het bedrijfsleven niet direct zijn zin krijgt in de inhoud en structuur van het wetenschappelijk onderwijs, weten ze hun eisen wel op een andere manier erdoor te drijven.

'En vergeet niet dat wij gemiddeld zo'n 50 topfuncties per jaar moeten bemannen. De Koninklijke Shell-groep telt 900 topfuncties en als gevolg van natuurlijke afvloeiing en beoordelingsfouten, moeten wij aan het begin van de keten driemaal zoveel kandidaten aantrekken als er later aan de top van het concern noodzakelijk zijn.' (Ir. R. A. Henkes, plaatsvervangend personeelscoördinator Shell, Telegraaf 6.12.'68)

In die behoefte van 50 topfuncties per jaar kan sinds 1964

mede worden voorzien, doordat bij het 75-jarig jubileum van de Koninklijke Shell, het concern in samenwerking met de Economische Hogeschool van Rotterdam een stichting voor een hogere opleiding in de bedrijfskunde in het leven riep. Baccalaureï in de economie en in de technische wetenschappen zouden daar dan in de toekomst een doctoraalexamen moeten kunnen afleggen. Op dit moment zijn 9 grote concerns en de Technische Hogeschool van Delft bij dit Instituut betrokken. Meer informatie over dit instituut is te vinden in *Economic Quarterly Review* van december 1967 in een artikel onder de duidelijke titel: 'Link between University and Business'.

Ziedaar een volledig trainingsinstituut voor toekomstige Shell-managers, onder de vlag van de Economische Hogeschool in Rotterdam, voorzien van de selectiedrempel 'doctoraal', naar normen van Shell. Als de universiteiten en hogescholen zich niet voldoende wapenen tegen deze infiltratie van het bedrijfsleven tot in de normen van het doctoraalexamen, zal in de toekomst een steeds groter deel van de wetenschappelijke opleiding zich in de inhoud van het studieprogramma exclusief gaan richten op de beperkte en tijdelijke behoeften aan winst en management van de grote ondernemingen. Dat perspectief is slechts aanvaardbaar voor diegenen die menen, dat wat goed is voor Shell of Philips, ook beantwoordt aan de behoeften van het Nederlandse volk. Het in het voorafgaande genoemde verschijnsel van monopolisering en het buiten de produktie houden van de voor de marktpositie en bijgevolg voor de winst van de grote onderneming niet bruikbare wetenschappelijke vondsten, mag al een aanwijzing zijn voor het feit dat wat goed is voor Philips, Unilever of Shell, bepaald nog niet goed hoeft te zijn voor de Nederlandse consument.

Integendeel. En dan spreken we nog niet eens over de ondemocratische concentratie van economische macht en beslissingsmacht in de handen van enkelen, ten koste van de potentiële beslissingsmacht van velen, als belangrijk kenmerk van de mammoetconcerns.

Wij spraken zojuist over het zogenaamde baccalaureaat. Het baccalaureaat is een thans al weer afgeschreven aanval van het bedrijfsleven op de niet op de strikte bedrijfsbehoeften afgestemde studieprogramma's van de Nederlandse universiteiten en hogescholen.

'Bij de oprichting van de TH in Twente heeft men, in overleg met het Ministerie van Onderwijs bij de opstelling van de studieprogramma's rekening gehouden met de wens van het bedrijfsleven naar een verkorte, 4-jarige universitaire opleiding, een wens die niet alleen door de Shell, maar ook door andere grote bedrijven was geuit.' (Ir. M. G. Tuyn van de Shell bij het Symposion van de Vereniging van Academici bij het wo, 1968)

Als afsluiting van die verkorte, vierjarige opleiding was de graad van 'Baccalaureus' gedacht. De eerste baccalaurei die inmiddels aan de TH in Twente afstudeerden, wilden echter in overgrote meerderheid niet het bedrijfsleven in, maar studeerden door naar de titel ingenieur. Het experiment met het baccalaureaat wordt dan ook door velen al weer als mislukt beschouwd. Ongelukkig de lelijke eenden die met de titel baccalaureus de bedrijven ingestapt zijn. Hun status zal over een paar jaar berusten op een graad die door geen hond gekend, laat staan erkend zal worden. Want inmiddels is prof. dr. K. Posthumus, regeringscommissaris voor het wetenschappelijk onderwijs, met een nieuw voorstel gekomen. Gehandhaafd blijft de taaie wens van het bedrijfsleven naar een verkorte vierjarige opleiding, ter tegemoetkoming aan de behoefte aan jonge, niet met 'overtollige' of 'overbodige' kennis belaste middenkaders. Maar ter compensatie voor de in status verlaagde verkorte opleiding, wordt als klap op het hoofd van jut door Posthumus voorgesteld de titel doctorandus, in plaats van baccalaureus toe te kennen. De titel doctorandus moet de worst zijn, waarmee de jonge, versneld afgestudeerde academicus na vier jaar verschoolste opleiding het bedrijfsleven ingelokt gaat worden.

De studieduurverkorting is niet voor niets al jarenlang de belangrijkste eis van het bedrijfsleven aan regering en wetenschappelijk onderwijs. De overheid heeft die eis nu overgenomen, gezien de 'herstructureringsrapporten' die de laatste tijd verschijnen. Herstructureringsrapporten die worden voorbereid in adviescolleges van de regering (Academische Raad), waar het bedrijfsleven zijn rechtstreekse woordvoerders en belangenbehartigers heeft.

Samenvattend kan gesteld worden dat de aanval van het bedrijfsleven op het wetenschappelijk onderwijs in Nederland, ingezet na het doorbreken van het inzicht dat research en onderwijs produktiefactoren van grote betekenis zijn, verloopt langs verschillende lijnen. De belangrijkste punten in dit offensief zijn op dit moment de poging om de studiestof, de studieprogramma's aan te passen aan de aan het eigen bedrijf ontleende eisen. Belangrijk is ook dat de bedrijven vooralsnog niet bereid zijn de gigantische investeringen, die nodig zijn voor de verdere ontwikkeling van onderwijs en onderzoek, voor hun rekening te nemen, maar wel het afgewerkte produkt, de wetenschappelijke werker en de resultaten van zijn opleiding, voor privé gebruik willen monopoliseren. Onderwijs is een taak van de staat, vinden zij. Het zou eerlijker zijn, wanneer zij er openlijk voor uitkwamen, dat zij van mening zijn dat garantie op winst en garantie op rentabiliteit een taak is van de overheid, een taak, uit te voeren op kosten van de gemeenschap. Het winst maken zélf en de besteding daarvan, het beheer van het produktieapparaat, blijft vooralsnog het heilige privilege van de 'vrije ondernemer'.

Uit het voorafgaande moet niet begrepen worden dat wij voorstander zouden zijn van door het bedrijfsleven gefinancierde en bestuurde universiteiten. De actuele vraag die gesteld moet

worden is, gezien de bewezen economische noodzaak en het bewezen rendement van onderwijs en onderzoek, wie moet opdraaien voor de kosten van de wetenschappelijke opleiding. De in het begin van dit hoofdstuk aangegeven ontwikkeling van het onderwijsbudget in het totaal van de overheidsuitgaven, maakt duidelijk dat traditionele politieke concepties over de hoogte van de overheidsuitgaven en de traditionele wegen voor de financiering van die uitgaven (belastingheffing), langzamerhand een uiterst reactionnaire barrière gaan vormen op de noodzakelijke diepte-investeringen in de gehele onderwijssector.

De politieke omweg die de staat op dit moment zoekt, is globaal samen te vatten in de poging een deel van de onderwijskosten af te wentelen op diegenen die onderwijs volgen (of hun ouders).

Deze achterlijke stellingname, die zichzelf ideologisch moet rechtvaardigen in de argumentatie dat onderwijs een consumptie is, en geen (uitgestelde) produktie, komt wel heel duidelijk naar voren in de opvattingen van prof. dr. W. Drees jr. over bijvoorbeeld het studieloon. De ideologie van onderwijs als privé-consumptie, van de academicus als kleine ondernemer, die dan maar, op zijn minst gedeeltelijk, in zichzelf moet investeren, is flagrant in strijd met de maatschappelijke werkelijkheid: de student verricht arbeid die maatschappelijk noodzakelijk is. Ook al is die arbeid dan uitgestelde produktiviteit.

Het particuliere rendement dat de individuele 'consument' van wetenschappelijk onderwijs uit zijn opleiding zou halen, wordt doorgaans verdedigd met de verwijzing naar zijn latere hogere inkomen, persoonlijke bevrediging in een werkkring die meer overeen zou stemmen met zijn intellectuele capaciteiten, en de louter consumptieve bevrediging: studeren als bevredigende bezigheid in zichzelf.

Wat betreft de verwijzing naar het latere hogere inkomen, moet gesteld worden dat de huidige vrije-markteconomie geen enkele garantie biedt dat het huidige relatief hoge inkomens-

niveau van overigens lang niet alle academici, bij de thans op gang gebrachte massaproductie van intellectuelen, zich in de toekomst zal handhaven. Waarschijnlijker is dat het gemiddelde inkomensniveau van de academicus, in vergelijking met andere loontrekkers, in de toekomst relatief zal dalen. Wij vinden dat overigens een positieve en geen negatieve ontwikkeling, omdat dat de potentiële solidarisering van de intelligentsia met de grote groep van loontrekkers zal bevorderen en versnellen. Zodat dit de politieke explosiviteit van de loontrekkers ten opzichte van de bestaande economische en politieke machtsverhoudingen kan bevorderen. Maar dit even terzijde.

Van de student van nu eisen dat hij zich zou verplichten tot latere terugbetaling van zijn studiekosten met het oog op een volstrekt niet gegarandeerd hoger inkomen, lijkt ons dan ook eerder een wisseltruc, dan een op solide economische inzichten gebaseerd voorstel.

De hooggeprezen persoonlijke bevrediging in de latere werkring, als privé-rendement van een universitaire opleiding is al evenzeer een spel met valse kaarten.

De relatief weinige functies waar nog volkomen vrij en zelfstandig wetenschappelijk werk zal kunnen worden verricht, de relatief weinige functies binnen een niet aan benauwde hiërarchische structuren ondergeschikte management, vergeleken met het totaal aantal afstuderenden, maken het argument over de zekerheid van persoonlijke bevrediging in een werkring in overeenstemming met eigen intellectuele capaciteiten en met kans op volledige ontplooiing van persoonlijke capaciteiten, tot een banale vorm van boerenbedrog.

De toekomstige positie van de afgestudeerde specialist in het grote bedrijf, zal doorgaans niet zoveel verschillen van die van de arbeider thans.

En de persoonlijke bevrediging in de studie zelf is op dit mo-

ment dan toch alleen maar mogelijk voor die struisvogels die zich afsluiten voor de actualiteit van een dreigende numerus fixus, een numerus clausus, een selectieve propaedeuse met gefixeerde percentages afval, onzekerheid over de rijksstudietoelage, kamernood, seksueel frustrerende woon- en leefsituaties, groeiende prestatiedwang, verstopte practica, onduidelijke doelstellingen van de studie en de afzonderlijke onderdelen van de studie, volstrekte afwezigheid van zeggenschap in de studie-programmering, in het beheer van de universiteit etc.

Om nog maar te zwijgen van de constante onvrede die een student moet ervaren, die zich maatschappij-kritisch wil oriënteren en ontwikkelen en daarvoor op het eigen terrein van de vakstudie geen ruimte of tijd vindt.

Het particuliere rendement dat de individuele student op dit moment uit zijn opleiding kan halen, lijkt ons dan ook zeer beperkt en weegt in elk geval absoluut niet op tegen het objectieve, voor de bestaande maatschappij aantoonbare rendement van onderwijs en onderzoek.

De constatering dat onderwijs niet gezien moet worden als individuele consumptie, als iets wat economisch benaderd moet worden in termen van particulier rendement, maar gezien moet worden als een zeer belangrijke produktiefactor, iets wat in de eerste plaats economisch benaderd moet worden in termen van maatschappelijk rendement, mag men interpreteren als een politieke stellingname. Het strikte onderscheid tussen politiek en economie, is alleen voor diegenen aanwezig die onvoldoende hebben nagedacht over het politieke programma waarop de Westerse economie gebaseerd is (de vrije markt, het particuliere bezit, de loon- en winstprikkel als 'natuurlijke' stimulans tot produktief gedrag etc.)

Maar de kracht van bovenstaande stellingname is in elk geval, dat hij steeds meer correspondeert met de maatschappelijke werkelijkheid en met het bewustzijn van degenen die weten-

schappelijk onderwijs volgen. Diegenen die zich thans nog door de regering en door de behoudende politieke partijen laten gebruiken, om paniekmaatregelen als verhoging van het collegegeld of de uitbreiding van het contingent renteloze voorschotten in verhouding tot het aantal beurzen, te verdedigen met de argumentatie van onderwijs als individuele consumptie, waarvoor het individu (of zijn ouders) dan maar geld op tafel moet brengen, voeren in feite een achterhoedegevecht dat in de komende jaren steeds minder relevant zal blijken.

De noodzakelijke diepte-investeringen in onderwijs en onderzoek zijn met dit soort conjunctureel en vanuit verouderde begrotingsschema's gedacht lapwerk, niet meer op te brengen.

Oude financieringsbronnen blijken ontoereikend. Wat te doen? Er is naar alle waarschijnlijkheid een vrij nauwkeurige calculatie te maken van het percentage van de groei in winst van de grote ondernemingen, dat op rekening komt van de research en de door het onderwijssysteem gekwalificeerde beroepskrachten in die onderneming. Als dat winstpercentage door de staat uit de bedrijven werd getrokken en in het onderwijs werd gestopt, zou dat al heel wat begrotingsperikelen oplossen. Probleem is alleen dat de onderneming dit zou doorberekenen in zijn prijzen, ter handhaving van de winstmarges, zodat uiteindelijk toch de consument voor de kosten opdraait. De staat die in de praktijk meer aan de kant van de bedrijven dan aan de kant van de consumenten staat, zou dit niet tegengaan.

Het lijkt ons overigens duidelijk dat met de bestaande machtsstructuur in de grote ondernemingen en met de bestaande politieke machtsverhoudingen in Nederland, een dergelijke chirurgische ingreep in de economie waarschijnlijk niet doorgevoerd zal worden. Gesocialiseerde bedrijven zouden een dergelijke beslissing met veel minder moeite kunnen nemen. De urgentie van vérgaande beslissingen dient zich echter steeds meer aan. Een door gebrek aan investeringen in de chaos gedraaid weten-

schappelijk onderwijs zal ongetwijfeld te zijner tijd zijn negatieve invloed op de economische ontwikkeling uitoefenen.

Elmar, Altvater, Westduits econoom, beschrijft (*Wider die Untertanenfabrik*, p. 60) de conjuncturele crisis van '66/'67 in de Bondsrepubliek voornamelijk in termen van een achterblijven van de kwalificatiestructuur van de arbeidskracht, een onderontwikkeling, dus van de onderwijssector.

De latente tegenstelling tussen overheid en bedrijfsleven ten aanzien van de financiering van het onderwijs, de politieke debiliteit van de bestaande conservatieve politieke partijen, die bijvoorbeeld nog maar steeds orgelen over vrije markt en vrije onderneming alsof er geen monopolie-concerns zijn, en die de problematiek van de financiering van het onderwijs met jaarlijks lapwerk tegemoet treden, moet dan ook in de toekomst wel leiden tot een economische crisis.

De volstrekt ontoereikende economische kennis van de werkwijze van onderwijs binnen de economie, zal er toe leiden dat een dergelijke crisis met ontoereikend kunst- en vliegwerk behandeld zal worden. Het onmiskenbaar groeiende belang van onderwijs en onderzoek voor de economische ontwikkeling, staat in een blijkbaar onoverbrugbare tegenstelling tot enerzijds de kennis daarvan, anderzijds de politieke wil om ingrijpende maatregelen te nemen. En daar waar maatregelen worden voorgesteld (nota Posthumus), wordt, terwille van de onmiddellijke behoeften van het bedrijfsleven, een fatale scheiding aangebracht tussen onderwijs en onderzoek, een scheiding die op langere termijn zijn desastreuze uitwerking op de kwaliteit van de fundamentele en toegepaste research niet zal missen.

Wanneer we de praktijk van de onderwijsplanning en onderwijsfinanciering tot nu toe, en de programma's van de in onze dagen 'grote' politieke partijen overzien, is het zeer waar-

schijnlijk dat de komende jaren met lapwerk en bezuinigingsmaatregelen zal worden doorgeknoeid. De regering zal om financiële en niet om onderwijstechnische redenen pogen een harder selectiesysteem met meer afval doorgevoerd te krijgen (selectieve propaedeuse, nota Posthumus).

De regering zal steeds meer proberen de kosten van de studie gedeeltelijk af te wentelen op de studerenden (collegegeldverhoging, inschrijfgeldverhoging, verhoging van examengelden tot en met verhoging van de kleuterschoolgelden toe).

De onafwendbare groei van de overheidsuitgaven door het onderwijsbudget zal zeker leiden tot de poging het systeem van beurzen en renteloze voorschotten te vervangen door een systeem van rentedragende studieleningen. Hetgeen in feite al is voorgesteld door de commissie Andriessen.

Dat het van overheidswege voorgestelde systeem van studieleening een latente contradictie met het bedrijfsleven zal opleveren, wordt begrijpelijk wanneer wordt ingezien dat het systeem van studieleening een loonkosten verhogende invloed zal hebben. De afgestudeerde komt met veel meer noten op zijn zang bij de personeelschef. Hij wil niet alleen goed verdienen na de zeven magere jaren van zijn studie, hij wil bovendien zijn lening kunnen afbetalen. Natuurlijk kan in geval van nood het bedrijfsleven zoiets doorberekenen in zijn prijzen, zodat uiteindelijk toch de gewone consument betaalt. Maar het zou best wel eens kunnen zijn dat het bedrijfsleven die onderwijskosten toch niet graag op eigen budget verrekend ziet, en er voorstander van is dat dat uit belastinggelden wordt betaald.

Tenslotte is het nog steeds zo dat de grootindustrie en de handel het onderwijs zien als een infrastructurele voorziening, net als wegenbouw en dijkbescherming, een zaak dus die de staat moet betalen. Ook al is het onderwijs steeds meer een onmisbare factor voor de winstkansen van het bedrijfsleven.

De tendens bij de onderwijsfinanciering gaat steeds meer in de

richting van studieleningen. Daarbij wordt de klok zelfs teruggezet. De technische vooruitgang, die het gevolg was van de na 1945 versneld doorgevoerde industrialisatie in Nederland, veroorzaakte een gebrek aan geschoolden.

Dit werd goed merkbaar in de beginjaren vijftig. Sinds die tijd is een sprongsgewijze groei ontstaan in het systeem van beurzen en renteloze voorschotten. Een democratisering door economische noodzaak, bepaald niet geïnspireerd door de gedachte aan sociale rechtvaardigheid. Maar sinds 1966 loopt het aantal studenten dat op een beurs studeert achteruit, hoewel de absolute bijdrage van de staat nog toeneemt. Dit laatste houdt de vooruitgangsiillusie in stand. In 1967 studeerde 36% van de studenten op een beurs. Nu ligt dat om en nabij de 27% van het totaal aantal studenten. Deze Haagse bezuinigingsbijl is op zijn minst één van de verklarende factoren voor de onrust en de agitatie aan de universiteiten en hogescholen.

De staat wil de gestegen onderwijskosten niet betalen. Dus wordt teruggegrepen op de antieke filosofie van onderwijs als individueel goed, op de antieke filosofie van de studerende als kleine ondernemer die in zichzelf moet investeren. Een filosofie die in de praktijk van het ontwikkelde beurzensysteem de laatste jaren al steeds meer was verlaten. De klok wordt teruggezet. De opdracht die de commissie Andriessen in december 1967 van de regering kreeg, was, dat gezocht moest worden naar de mogelijkheid van een herverdeling van de lasten van onderwijs tussen particulier en staat. Nou, dat heeft die commissie braaf gedaan. Zij kwam met het voorstel van een studiefinanciering op basis van studieleningen. Zonder zich ook maar een moment wetenschappelijk verdiept te hebben in de invloed van een systeem van studielening op de motivering om in zo'n situatie al dan niet te gaan studeren.

De sociale rechtvaardigheid, een nummertje verbale retoriek waar de commissie Andriessen van tijd tot tijd de mond vol

van heeft, is hierbij wel heel ver zoek, wanneer zou blijken, hetgeen niet onwaarschijnlijk is, dat juist kinderen uit een arbeidersmilieu er niets voor voelen zich het langdurige risico van een lening op de hals te halen.

De onwil van de regering de gestegen onderwijskosten te betalen, werkt remmend op de democratisering. Een democratisering, waarvan we hebben gezien dat ze nog niet eens zozeer vanuit de gedachte aan sociale rechtvaardigheid, maar veel meer door economische noodzaak in de jaren '50 een beetje op gang was gekomen.

Minister Veringa heeft onlangs verklaard dat volledige democratisering zou leiden tot een halvering van het aantal leerlingen op mulo-scholen en lagere technische scholen en een veelvoudiging van het aantal leerlingen op middelbare scholen en universiteiten.

Alles bij elkaar laat de situatie op dit moment een niet geringe tegenspraak zien. De industrie heeft voor haar verdere groei een verdergaande uitputting van het begaafdenpotentieel nodig, terwijl anderzijds de staat niet bereid blijkt de kosten hiervoor op te brengen.

Een politieke analyse van het studentenprotest

De politieke interpretaties van de revoltes aan de onderwijsinstellingen komen doorgaans niet uit boven het niveau van de verkalkte vooroordelen van degene die interpreteert, c.q. betaald wordt te interpreteren. De commentatoren en 'deskundigen' blijken steeds weer in staat op uiterst geruststellende wijze verband te leggen tussen bestaande politieke denkschema's en het nieuwe fenomeen van de universiteit in opstand. Dit geldt overigens gelijkelijk voor hen die met de studerenden-in-actie sympathiseren als voor hen die er geen goed woord aan kwijt willen.

De 'goed ingelichte bronnen' en 'deskundigen' zijn een aspect van de bestaande politieke machtsstructuur. Zij zijn er om het onbekende met het bekende te verbinden. De methodes waarmee dit gebeurt doen soms denken aan de werkwijze van een door BTW-prijsveranderingen dolgeworden etaleur die ten einde raad alle te kijk gestelde waren van dezelfde prijs voorziet. Met dit verschil dat zo'n etaleur natuurlijk onmiddellijk de kans loopt ontslagen te worden. De commentatoren niet. Hoe eenvoudiger de verklaring, hoe meer eenheidsprijzen, des te groter de waardering.

Het is werkelijk opvallend dat in alle landen waar een universitaire opstand van enige omvang uitbreekt, praktisch onmiddellijk vanuit de conservatieve en regeringsgetrouwe pers de aanval wordt geopend via het thema 'buitenlandse agitatie'.

Dat wordt dan, afhankelijk van de omstandigheden, nader gespecificeerd in bijvoorbeeld 'zionistische kringen' (Polen), 'Duitse jood' (Cohn-Bendit, Frankrijk), 'in Cuba getrainde agi-

tatoren' (België), 'Moskou' (Telegraaf). Er is een geijkte reeks politieke etiketten die met de sonore regelmaat van het draai-orgel over het voetlicht komen, wanneer studenten in actie komen.

'Maoïsten', 'castristen', 'trotskisten', 'anarchisten'.

Het irrationele van een dergelijke terminologie is, dat het iets vreemds, iets buitenlands en oneigens suggereert, zonder dat nader wordt uitgelegd wat bedoeld wordt.

De politieke aanval op de universiteit in opstand begint met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid op dit niveau. Nationalistische en chauvinistische gevoelens worden op uiterst grove en demagogische wijze bespeeld, met de bedoeling de actie te isoleren en in een kwaad daglicht te stellen. Een dergelijke methode is niet nieuw. Bij stakingen van arbeiders werd in het verleden doorgaans dezelfde methode toegepast. Bij de mijnwerkersstaking in Zwartberg in België, enkele jaren terug, werden bijvoorbeeld twee Nederlanders (C. Wessing, freelance fotograaf en M. van Albada, een student in de chemie) bij een massale arrestatie van demonstrerende stakers, door de Belgische Rijkswacht opgepakt.

Deze staking, die ontstond door dreigende werkeloosheid vanwege sluitende mijnen en waarbij twee demonstranten door terreur van de oproerpolitie werden vermoord, was (als elke staking) veroorzaakt door de actuele omstandigheden in de arbeidssituatie zélf.

Toch werd ijverig gezocht naar 'buitenlandse agitatoren'. En terwille van de geruststelling van een in paniek rakende Belgische bourgeoisie moesten de twee Nederlanders op de brandstapel. Aangezien de beide Nederlanders een Cubaans visum in hun paspoort hadden (zij waren daar in de zomer met een studentenreis geweest), werden ze in de gevangenis van Tongeren gegooid, en werd door de politie het bericht doorgegeven dat de staking het werk was van 'in Cuba getrainde agitatoren'. De Belgische pers drukte deze waanzin op de voorpagina's af. Ongeacht het feit dat de fotograaf, in opdracht van de Neder-

landse Volkskrant, in Zwartberg arriveerde toen de staking al lang bezig was en de eerste doden al waren gevallen.

De beide Nederlanders hebben twee weken in de gevangenis van Tongeren gezeten en zijn daarna door de politie, om het absurde verhaal van buitenlandse agitatie althans voor de Belgische krantenlezer nog enigszins in stand te houden, zwaar geboeid over de grens gezet en voor het leven de toegang tot België ontzegd. De fotograaf, die enige jaren later een of andere burgerlijke cultuurprijs kreeg (Biennale), mag sinds de prijsuitreiking België weer in, de student in de chemie, inmiddels doctorandus, moet nog steeds gelden als de duistere agitator van de uit zichzelf zo arbeidsvredelievende mijnwerkers van Zwartberg. Ik kan het overigens niet laten aan het Zwartberg-verhaal toe te voegen dat de Belgische journalist, die verantwoordelijk is voor de kritiekloze verspreiding van het verhaal over 'Cubaanse agitatoren', en die achteraf het aanbod kreeg een gesprek te hebben met de in de cel gegooiden Nederlanders, zodat hij zijn voorpagina-verhaal eens kon toetsen aan de feiten, dit gesprek geweigerd heeft. Hij wenste uitsluitend af te gaan op de lezing die de Belgische politie hem verstrekt had. Deze zelfde journalist, Modave, is thans Belgisch radio-correspondent voor de AVRO-actualiteitenrubriek.

De politieke aanval langs de weg van nationalistische of chauvinistische demagogie is overigens geen exclusief privilege van een regerende bourgeoisie, die zich bedreigd voelt.

De communistische gemeenteraadsfractie in Nanterre in Frankrijk wist het tenminste op 5 mei '68 naar aanleiding van de studentenacties tot de volgende verklaring te brengen: 'de losgeslagenen bestaan uit bepaalde kleine groepjes (anarchisten, trotskisten, maoïsten) die in het algemeen kinderen van de hogere burgerij omvatten en die geleid worden door de Duitse anarchist Cohn-Bendit'. Cohn-Bendit is nooit erg vriendelijk geweest voor de Franse communistische partij, waarschijnlijk

mede door verklaringen als die van de CP in Nanterre, maar een aanval op zijn politieke ideeën is volstrekt onzinnelijk te noemen, wanneer daarin als argument zijn Duitse nationaliteit wordt vermeld. Het ontbrak er nog maar aan, zoals in sommige, extreem rechtse Franse bladen gebeurde, dat erbij werd gezegd dat hij jood is.

Het lijkt ons niet zinvol nog verder in te gaan op de gebruikte grove politieke manipulatietechnieken, de nationalistische of zich op een Westerse eenheid beroepende demagogie tegen 'volksvreemde' of 'antidemocratische' agitatoren. De botte koppeling van de acties der studenten aan Moskou, Peking of Havana is weliswaar een politieke realiteit, maar heeft met de politieke realiteit van de universiteit in opstand niets te maken. De politieke wortels van de beweging, van de onrust aan de onderwijsinstellingen ligt niet achter het IJzeren Gordijn of in een ver tropisch land, maar in die onderwijsinstellingen zelf.

Maar ook de politieke analyse die afziet van het etiket 'buitenlandse agitatie', en die het traditioneel politieke instrumentarium van de binnenlandse partijpolitieke tegenstellingen hanteert in de poging de studentenacties te beschrijven, weet niets duidelijk te maken.

De aan bestaande politieke partijen gekoppelde studentenorganisaties hebben in Nederland doorgaans slechts enkele tientallen actieve leden. Er is geen enkele bestaande politieke partij in geheel West-Europa en ook de VS, die werkelijk controle heeft, politieke controle heeft, op de studentenacties die plaats vinden en plaatsgevonden hebben.

Bij de massale demonstraties in Parijs, tijdens de mei-revolte, werd er consequent zorg voor gedragen dat vertegenwoordigers van bestaande politieke partijen niet in de kop van de demonstratie liepen. Zij mochten wel meelopen, maar gewoon als iedere andere demonstrant, in de stoet. En die situatie is symbolisch voor de politieke relaties tussen de acties van stu-

denten en de bestaande partijen.

Dat geldt voor West-Duitsland, voor Italië, voor Frankrijk, voor België en ook voor Nederland. Het politiek-organisatorische kristallisatiepunt van de universiteit in opstand is het facultaire actiecomité, een actiecomité waarin soms wel leden van bestaande politieke partijen blijken te zitten, maar waar geen sprake is van een gecoördineerde politieke controle van bovenaf, vanuit de bestaande partijen.

Er bestaan personele relaties tussen besturen, actiegroepen, faculteitskernen, en bestaande politieke partijen. Maar het is meer in overeenstemming met de werkelijke situatie, wanneer wij stellen dat bloedarmoedige partijen zich pogen nieuw leven in te zuigen aan de studentenacties, dan dat deze partijen politieke greep op die acties zouden hebben. De bestaande politieke partijen staan buiten de acties.

Sommige pogen in de ontwikkeling van de actie aansluiting te zoeken (PSP — CPN), andere houden zich erbuiten, uit angst hun vingers te branden (PvdA), weer andere keren zich frontaal tegen de acties van de studerenden door te pogen ze te isoleren van en uit te spelen tegen de rest van de bevolking (VVD).

Al deze houdingen zijn illustratief voor de relatieve afwezigheid van de politieke partijen binnen de onderwijssector, met name binnen de universiteiten.

De bovenbeschreven situatie is historisch verklaarbaar. Het a-politieke karakter van het oude studentenleven, de jarenlange traditie van een nog nader te analyseren wetenschapstheorie over waardenvrijheid en politieke neutraliteit in het wetenschapsbedrijf, de bestaande pedagogische verhoudingen, de sociale positie van de student van vroeger, het toekomstperspectief op de arbeidsmarkt van de student van vroeger; het zijn evenzovele verklarende factoren voor de officieel a-politieke, in de praktijk conservatief politieke functie van de universiteit van enkele jaren geleden.

Want de student die, politiek dom gehouden, na het afstuderen

politiek partij moest kiezen, koos de partij van zijn broodheer, zo hij al zelf geen heer werd. De ideologie van een a-politieke universiteit en een a-politiek studentenleven, een ideologie die nog lang niet is afgestorven, blijkt perfect in het voordeel van de bestaande machtsverhoudingen te werken.

Terwijl in de Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs hoogdravend wordt gesproken over de noodzaak de ontwikkeling van 'maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef' in de studieprogrammering tot zijn recht te laten komen, blijkt deze wet jarenlang en ook nu nog, ver naast de officiële universitaire werkelijkheid te staan.

Onder verantwoordelijkheid van dezelfde die de Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs moeten uitvoeren, namelijk het Ministerie van Onderwijs, werd bijvoorbeeld een brochure uitgegeven (*Na het eindexamen . . . studeren*, Staatsdrukkerij, 1963) waarin de volgende tekst staat afgedrukt:

'Want de studentenmaatschappij is het best te vergelijken met een tuin, die omringd is door een hoge muur en waarvan slechts de geuren der bloemen en de luidste stemmen van de mensen, die zich in de tuin vermaken, tot een buitenstaander doordringen; en bedriegelijk is de indruk dat de tuin is zoals de geur der meest exotische bloemen of het geluid der krachtigste stemmen (. . .) moge de poort in de muur een eindje geopend worden, om hen een blik te gunnen in die wonderlijke wereld, die zichzelf de studentenmaatschappij noemt. Voorzichtig moeten we bij dit openen zijn, want er zijn niet veel zaken die de tuin minder goed bevallen dan de ijzige wind der kille maatschappij.'

Veel eindexaminandi hebben in 1963, na kennismaking met de werkelijkheid van het studeren, ongetwijfeld bovenstaand stukje corproza naast zich neergelegd.

Het was op zijn zachtst gezegd een idealistische ontkenning van bijvoorbeeld de kamernood, de te lage beurzen, de gante-mele gezondheidszorg, de zware studieprogramma's, de wisse-

zaak om in strak tempo examens en tentamens te doen, de keiharde realiteit van selectie- en prestatienormen, de frustrerende onduidelijkheid in de doelstelling van de studierichting, de groeiende verstopping in te kleine collegezalen en volgeboekte praktika met lange wachtlijsten. Om maar een paar 'bloemen' in de 'tuin' van de studentenmaatschappij in de jaren zestig te noemen.

Maar de zure appel van de studietijd, als een onveranderbare en noodzakelijke realiteit gepresenteerd, kon dan tenminste ontvlucht worden in een met veel alcohol te genieten 'gezelligheidsleven', met als uiteindelijk perspectief de uitgestelde bevrediging van een goed betaalde en met hoge status gewaardeerde plaats in de latere beroepspraktijk.

Dat althans werd voor vele, door schade en schande wijs geworden en van middelbare school-illusies beroofde oudersjaars uit de jaren zestig de feitelijke beoordeling van hun studentenleven, en de rechtvaardiging van de voortzetting van hun studie.

De a-politieke traditie aan de universiteiten en hogescholen, korte tijd doorbroken na de Tweede Wereldoorlog, maar al zeer snel in de jaren vijftig weer verheven tot de officiële filosofie van 't universitaire leven, is er de belangrijkste oorzaak van dat voor vele studenten de eigen situatie werd en vooral wordt ervaren als een soort noodlot, als een irrationele maatschappelijke noodzakelijkheid.

De afwezigheid van een traditie van kritisch en helder bewust politiek denken aan de universiteiten en in de studentenorganisaties, slechts in de periferie doorbroken door rapporten van bijvoorbeeld de democratisch-socialistische studentenbeweging Politeia over het studieloon of standpunten van de later (1963) met de Studentenvakbeweging gefuseerde Amsterdamse Werkstudentenliga, maakten het mogelijk dat een conformisme aan de bestaande situatie werd afgedwongen.

De bestaande situatie aan de universiteiten en hogescholen werd door de meeste studenten als een onwrikbaar gegeven beschouwd. Er is weinig psychologisch inzicht nodig om te begrijpen dat dit door de situatie afgedwongen conformisme, zich makkelijk kon vertalen in de conservatieve opvatting dat de maatschappij als breder ervaringsgebied om de studiesituatie heen, al even onwrikbaar en onveranderbaar is. Men moet namelijk politiek leren denken om te begrijpen dat de bestaande studiesituatie, de bestaande maatschappelijke verhoudingen, de bestaande universiteit, het resultaat is van de politieke wil van diegenen die de macht hebben.

Politiek bedrijven wil zeggen vorm geven aan de omgeving waarin gewoond en gewerkt, kortom geleefd wordt.

En de omgeving, waarin de student leeft, woont en werkt, is ooit door politieke beslissingen in elkaar gezet, wordt regelmatig door politieke beslissingen (studentenstop, selectieve propaedeuse, studielening) nader gevormd, wordt door een politieke wil gehandhaafd of veranderd. Maar de a-politieke traditie, de gepropageerde politieke neutraliteit van de wetenschap, de afwezigheid van bewust politiek denken aan de universiteiten en hogescholen, leidde ertoe dat deze kijk op de werkelijkheid van de eigen situatie en de maatschappij als de grootst mogelijke kring daaromheen, namelijk het uiterst wetenschappelijk inzicht dat de maatschappij als produkt van politieke processen veranderbaar is, verduisterd werd.

De irrationaliteit van de eigen situatie, vroeger verklaard door een inmiddels als niet-wetenschappelijk afgeschreven standpunt, als zou dit door God gewild zijn, werd en wordt nog steeds even irrationeel en onwetenschappelijk verklaard met het argument dat het nu eenmaal zo is. Alsof de bestaande universiteit en de bestaande maatschappij als in een soort natuurproces, volgens wetten die buiten de menselijke wil liggen, ontstaan zijn en zich verder zouden ontwikkelen.

De a-politieke traditie die, zoals we hierboven gezien hebben, niet alleen werd gestimuleerd maar zelfs gesubsidieerd (rijksvoorlichting) vanuit de machtsstructuur, was dan ook de beste garantie voor die machtsstructuur op een wetenschap die zich kritiekloos tot dienstknecht van de bestaande maatschappelijke orde kon laten maken. Uiteraard gekoppeld aan de schizofrene idealistische opvatting van eigen onafhankelijkheid. En de zeer kleine groepen of individuele studenten die ondanks hun studieprogramma en hun vakstudie, toch enig inzicht verwierven in de maatschappij, die politiek gingen denken, waren niet in staat dit inzicht door te trekken naar een analyse van de eigen situatie en voorzover ze daar wel toe in staat waren, beschikten ze niet over de tijd of het vermogen om dit inzicht aan grote groepen andere studenten door te geven.

De grote woede, die zich de laatste jaren bij tijd en wijle ontaardt over de hoofden van de student-activisten is dan ook helemaal niet in de eerste plaats gericht tegen de inhoud van hun politieke ideeën. Die zijn doorgaans nog rijkelijk vaag en nog weinig scherp geformuleerd. Die woede richt zich veel meer tegen het proces van politisering als zodanig. Want het is de politisering, de bewustwording van de eigen situatie als niet principieel onveranderbaar, die de belangrijkste bedreiging vormt voor de status quo, voor de bestaande machtsverhoudingen in de maatschappij.

Die woede over het op gang gekomen politiseringsproces aan de universiteiten wordt uiteraard verpakt in uiterst redelijk klinkende argumenten. Argumenten, die door technocraten, die beroepspolijsters van de status quo, grof worden overgenomen, aangezien ze zo redelijk klinken.

Een door velen toch als uiterst redelijk gezien man als de Regeeringscommissaris voor het Wetenschappelijk Onderwijs, prof. Posthumus, kwam in een discussie in de Haagse Post (7.12.'68) met de ex-secretaris-onderwijs van de NSR, Jan Siersma, tot

de volgende uitspraken:

Siersma: 'Je zou je op het standpunt kunnen stellen dat het ontoelaatbaar is, dat studenten zich buiten hun studie ook nog met maatschappelijke problemen bezighouden.'

Posthumus: 'Maar, mijnheer!'

Siersma: 'Je zou het helemaal in het onderwijs zélf moeten stoppen. Maar dan gaat er heel wat veranderen.'

Posthumus: 'Dat is zeker zo. Maar dan zeg ik weer: hoe doe je dat? Het is al vaak op allerlei manieren geprobeerd. Maar je loopt steeds weer vast op koude, laag bij de grondse organisatorische problemen. Wat zou u nu eigenlijk willen met die studieduur?'

Studieduur — hét argument tegen maatschappijkritisch denken, dat vorm krijgt in het studieprogramma.

En even verder in dezelfde HP-discussie:

Posthumus: 'Ik ben geen regeringscommissaris voor de maatschappijhervorming. Dat is een functie die ik niet geaccepteerd zou hebben. (noot van de schrijver: alsof zo'n functie ooit zou worden aangeboden). *Het enige dat je doen kunt in de huidige situatie is: een formeel onderwijssysteem dat moet worden geaccepteerd in de toestand van het hier en nu, de status quo.*'

Het is dit denken in termen van het dictaat van de status quo, dat de nota Posthumus over 'Universiteit, doelstellingen, functies, structuren' uiteindelijk karakteriseert. Deze nota (zie voor nadere analyse van de nota Posthumus: p. 17), die zich blijkbaar bij voorbaat conformeert aan de bestaande politieke machtsverhoudingen, aan de status quo, zal de universiteit niet veranderen, hooguit beter aanpassen en ondergeschikt maken aan het als dogma geaccepteerde dictaat van de machtsstructuur.

De nota Posthumus is een politiek geschrift in dienst van de bestaande politieke machtsverhoudingen. Wat dat betreft mag men het 't resultaat noemen van een onvervalste en consequent volgehouden 'academische traditie'.

We schreven in het voorafgaande over de afwezigheid van de oude politieke partijen aan de universiteiten en hogescholen. We zagen die afwezigheid als gevolg van de a-politieke traditie in het studentenleven en als gevolg van de theorie van zogenaamde politieke neutraliteit van het wetenschapsbedrijf.

De parlementaire democratie had zijn partijen, zijn verkiezingen, zijn stemmers, zijn partijleden. Partijleden kwamen uiteraard voor aan de universiteiten en hogescholen. Zowel onder stafleden als onder studenten. Maar politiek was iets dat buiten de poort van de universiteit moest worden gehouden. Ook buiten de studieprogrammering moest worden gehouden. Een fundamentele wetenschappelijk geformuleerde kritiek op de staat, op de parlementaire democratie, was binnen de universiteit niet te verwachten. Politieke meningen kon men, als een soort vrijetijdsbesteding, buiten de universiteiten in de partijen kwijt. Binnen de universiteiten waren ze officieel taboe. Officieel. Want bij de opstand in Hongarije in 1956 gaven diverse senaten politieke verklaringen uit. Zij deden dat niet bij de aanvang van de Amerikaanse bombardementen op Noord-Vietnam. Hoogleraarsbenoemingen waren (en zijn) vaak de inzet van een onvervalste politieke touwtrekkerij. De titel van prof. wordt in de politiek misbruikt door mensen die al in geen jaren studenten of collegebanken gezien hebben. Het professorale aureool moet hen voor de gewone burger het image van wijsheid en betrouwbaarheid geven. Maar ook professoren die nog wel doceren schermen soms met hun titel, wanneer ze hun politieke zin of onzin uitkramen. De professorale status moet bij hen niet zelden compenseren, wat hen aan doordacht politiek inzicht ontbreekt.

Van de politieke neutraliteit van de universiteit blijft zelfs bij bovenstaande oppervlakkige beschouwing al niet veel meer over. Dat het politieke karakter van de wetenschap tot in de fundamentele van de universiteit aanwezig is, daar komen wij nog op terug in het hoofdstuk *Wetenschap en politiek* (pp. 71-84).

Zolang de politieke machtsstructuur zich op versluierde en niet al te directe manier met de universiteiten bezig hield (bijv. bij hoogleraarsbenoemingen, bij financieringskwesties etc.) konden de universiteit en de autonome prof zonder veel moeite de illusie van de eigen politieke neutraliteit hoog houden. De hoogleraar die rechtstreeks met bestuurlijke taken te maken had, wist eigenlijk wel beter, maar het bleef bij niet al te manifeste ingrepen van de politieke machtsstructuur in de universiteit mogelijk, de oude idealistische traditie fraai geformuleerde wenselijkheden aan te zien voor feitelijkheden, hoog te houden. Hoe onwetenschappelijk dat eigenlijk ook is.

Maar de politieke machtsstructuur gaat niet altijd even zachtzinnig met de lieve Alma Mater om. De student die op de vroege ochtend van het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog na een alcoholrijke nacht op de sociëteit Roland in Nijmegen, wandelend over de Oranjesingel op weg naar zijn bed, plat op de grond moest vallen om de kogels te ontwijken van een overduikend Duits vliegtuig moet pas op dat moment begrepen hebben wat fascisme was. Dat was hem voordien in de collegebanken niet duidelijk gemaakt. De Leidse studenten die op diezelfde ochtend per taxi vanuit de sociëteit Minerva naar een militair vliegveld bij Rotterdam reden, 'om naar de oorlog te kijken', hadden dat ook toen nog niet door.

De schandelijke medeplichtigheid van het Duitse wetenschapsbedrijf aan de oorlogsvoorbereiding, de weerzinwekkende medische experimenten die zijn uitgevoerd, werden ook in die tijd verdedigd vanuit een methodologische waardenvrijheid, die zich niet had in te laten met het mogelijke misbruik en de politieke doelstellingen van de opdrachtgevers.

Precies hetzelfde herhaalt zich thans in de Verenigde Staten, waar de universiteiten de medeplichtigen zijn geworden aan de imperialistische agressie in Vietnam, Laos, Thailand en Cambodja. Waar de wetenschap tot blind instrument van een

misdadige politiek is geworden. Waar via geheime militaire contracten onderzoeken worden verricht, in dienst van de sociale, economische en fysieke vernietiging van de plattelandsbevolking in Zuidoost-Azië. Het is toch uiterst politiek te noemen dat de talen-instituten aan de Amerikaanse universiteiten waar Vietnamese dialecten worden bestudeerd als paddestoe- len uit de grond zijn geschoten.

En de grammaticale deskundige die zich op dit vakgebied toe- legt, zonder te weten of te erkennen dat hij binnen de context van de historische actualiteit bezig is met een totaal politiek werkterrein, is ofwel een bekrompen vakidoot ofwel iemand die niet openlijk toe wil geven dat hij de politiek van Johnson- Nixon met hart en ziel is toegedaan.

De oorlog in Vietnam is voor de generatie studenten uit de jaren zestig, met name in de Verenigde Staten, de blikopener geworden naar het inzicht in het politieke karakter van het wetenschapsbedrijf. De politieke machtsstructuur, die zich in rustiger tijden wat minder direct, wat meer versluierd, met de universiteiten bezighoudt, laat in tijd van oorlog of sociale onrust en opstanden veel duidelijker zijn controle op de uni- versiteiten en hogescholen blijken.

Dat gold voor vele Duitse universiteiten aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog, dat gold voor Frankrijk in de tijd van de Algerijnse oorlog, dat geldt met een stortvloed van be- wijzen voor de Amerikaanse universiteiten nu. Men hoeft er maar een willekeurig Amerikaans studentenblad voor open te slaan. De training van de Saigon-politie, ten tijde van de dicta- tor Diem, door wetenschappelijke werkers van de Michigan State University, is daar een van de vele voorbeelden van. Om nog maar te zwijgen van de chemische en bacteriologische research, in dienst van de oorlogsvoering.

We schreven zojuist dat in tijden van oorlog, sociale onrust of opstand de versluierde politieke functie van de wetenschap veel

duidelijker wordt. Dat impliceert dat wij van mening zijn dat in rustiger tijden die politieke functie evenzeer, hoewel minder manifest, aanwezig is. We hebben de Tweede Wereldoorlog of de oorlog in Vietnam niet nodig om de idealistische illusie van een politiek neutrale wetenschap te kunnen ontmaskeren. Voor wij hier nader op in gaan (in het volgende hoofdstuk) is het wellicht goed de ontwikkelingsgang van de studentenacties, als gangmakers van een verruimd politiek bewustzijn onder de studenten in de jaren zestig, iets nauwkeuriger te beschrijven.

Hoewel in West-Europa de acties tegen de oorlog in Vietnam, als echo op de eerste teach-ins aan de Amerikaanse universiteiten, een niet te onderschatten rol hebben gespeeld in het politiseringsproces van studentengroepen, lag Vietnam voor de meeste studenten toch nog te ver van de alledaagse werkelijkheid van colleges lopen en tentamens doen.

De studie en de actie rond de Vietnamese oorlog heeft wel geleid tot het ontstaan van een relatief kleine groep politiek bewuste en uiterst militante studenten, die later in de universitaire opstanden een belangrijke rol zouden spelen.

Dat gaat op voor Frankrijk, waar bijvoorbeeld de Vietnamactiegroepen aan de middelbare scholen (CAL, Comités d'Actions Lyceens), de basis werden voor de schoolstakingen tijdens de mei-revolte van 1968. Dat gaat ook op voor Berlijn en Frankfurt, waar de Vietnamacties een radicaliserende werking hadden op de theoretisch toen hoog ontwikkelde, maar praktisch wat spastisch geworden SDS (Sozialistische Deutsche Studentenbund). Het geldt ook voor Nederland, met name voor Amsterdam. Maar de acties tegen de oorlog in Vietnam, het daaruit resulterende politieke bewustzijn onder studenten, verklaart de politisering aan de universiteiten niet. Het heeft wel tot die politisering bijgedragen. De door de ASVA in het najaar van 1965 in de Amsterdamse Koopmansbeurs georganiseerde, en door duizenden studenten bezochte teach-in, moet achteraf

bezien gerekend worden tot een belangrijk keerpunt in de politieke geschiedenis van de in 1963 opgerichte Studentenvakbeweging (SVB). Een andere, al evenzeer met de SVB vervlochten factor, was de opkomst van de inmiddels afgestorven en in universitaire archieven ingekochte provobeweging.

De Studentenvakbeweging werd opgericht in de zomer van 1963. Het ontstaan van de SVB was het antwoord op de ontwikkeling van een groot aantal vooral sociale problemen onder de studenten, problemen waarvoor de officiële, op corpsbasis gevormde en niet gekozen studentenvertegenwoordiging door een milieugebonden kijk op de eigen beperkte omgeving, absoluut blind was. Gevolg was dat deze sociale problematiek niet in de belangstelling kwam. Het beeld van de Nederlandse student uit die dagen, en we praten nu over 1963, werd in het Democratisch Manifest van de SVB als volgt omschreven:

'Het student is een a-sociaal individu. Een onhebbelijke en rumoerige kamerbewoner. Studeren doet hij wel of niet, dat is volmaakt oncontroleerbaar. Als de eerzame burger slaapt, zwalkt hij nog door de nacht. Hautain of bohemien, baardig of over-keurig, verkwistend of straatarm, de student is voor de burger een onbegrijpelijk fenomeen dat los staat van de gemeenschap en daarin geen noemenswaardige functie vervult. Door vorige studentengeneraties is dit beeld zorgvuldig gecultiveerd. Binnen de studentengemeenschap van vandaag wordt dit confectieharnas als steeds knellender gevoeld. Het wordt tijd dat de student zich bevrijdt van identificatie met de jaarlijks terugkerende groentijdschandalen.'

Maar dat beeld van de student klopte allang niet meer met de alledaagse werkelijkheid van de meeste studenten, het groeiend aantal beursstudenten, de werkstudenten, de niet aan het traditionele gezelligheidsleven gebonden spoorstudenten, het groei-

end aantal getrouwde studenten etc. Toen dan ook de svb werd opgericht en overging tot de inventarisering van de alledaagse sociale problematiek van de Nederlandse student, was deze, aanvankelijk louter inventariserende bezigheid al genoeg om de jarenlang genegeerde, niet naar traditioneel gezelligheidsmodel georganiseerde studenten in beweging te brengen. Er ontstonden svb-afdelingen in praktisch alle universiteits- en hogeschoolsteden. Het door de svb geformuleerde urgentieprogramma zag er in die dagen zo uit:

URGENTIEPROGRAMMA

De studentenvakbeweging is zich er wel van bewust dat de in het Democratisch Manifest gestelde eisen niet alle van vandaag op morgen verwezenlijkt kunnen worden. Daarom stelt zij *nu* aan de orde:

1. Verbeteringen binnen het huidige stelsel van rijksstudietoelagen

- a. Verhoging van de maxima der rijksstudietoelagen tot f 3500.—
- b. Wettelijke vastlegging van de welvaartsvastheid van de toelagen
- c. Vervanging van alle renteloze voorschotten door beurzen
- d. Wettelijke vastlegging van de normen tot het verkrijgen van een rijksstudietoelage, als recht, niet als gunst
- e. Het betrekken van de studenten bij het overleg over de toekenning van de toelage

2. Democratisering binnen de universiteit

- a. Het betrekken van de student bij de organisatie van zijn studie
- b. Instelling van een beroepsinstantie op basis van een wettelijke mogelijkheid van beroep tegen soms aanwezige hooggeleerde willekeur

3. *Democratisering van de studentenvertegenwoordiging*

- a. Oprichting van plaatselijke studentenraden in de geest van de ledenraad van de ASVA
- b. Democratisering van de Nederlandse Studenten Raad of instelling van een landelijke, democratisch gekozen studentenraad

4. *Studenten-eettafels*

- a. Herziening van het subsidiebeleid ten aanzien van studenten-eettafels. Op zijn minst handhaving van de directe subsidies van dertig cent per maaltijd, zoals die tot september werden verstrekt
- b. Verbetering van de accommodatie van studenten-eettafels

5. *Huisvesting*

- a. Verbetering van de woonvoorziening voor studenten, bijvoorbeeld door middel van woonschepen, recrutering van tijdelijke, voor permanente behuizing ongeschikte woonruimten. Het bouwen van eenvoudige woonruimten op nog niet bouwrijp gemaakte terreinen
- b. Uitbreiding van de bouw van studentenflats door de overheid. De huren van dergelijke flats moeten aangepast worden aan het inkomen van de student
- c. Juridische bijstand voor studenten in conflicten met kamerverhuurders

6. *Sociale voorzieningen*

- a. Uitbreiding van de sociale voorzieningen voor studenten. Instelling van een door de overheid gesubsidieerde ziekenfondsverzekering
- b. Meer omvattende curatieve geneeskundige hulp, met name wat betreft tandarts en huisarts
- c. Kinderbijslagregeling voor getrouwde studenten. Kindercrèches, ingesteld op de werkzaamheden van de getrouwde student

7. Reductiesystemen

a. Zolang de studietoelagen ontoereikend blijven zal de studentenvakbeweging haar krachten inzetten tot het verkrijgen van reducties ten aanzien van boeken, kleding, reizen, instrumentarium, huisraad etc.

8. Studentencafé's

Vestiging van studentencafé's als trefcentra, daar waar algemene ontmoetingsplaatsen ontbreken

9. Sport

Verbetering en uitbreiding van de sportaccomodatie

10. Studies en onderzoek

Op velerlei terrein ontbreekt voldoende kennis van de behoeften en problemen der studenten. De studentenvakbeweging zal het verrichten van onderzoek hiernaar — eventueel in scriptie- of stageverband — in eigen kring en daarbuiten, met kracht stimuleren. Op korte termijn zullen studies moeten plaatsvinden op het gebied van:

- a. De knelpunten in de nog steeds niet werkelijk op gang komende democratisering van het wetenschappelijk onderwijs
- b. De problemen die samenhangen met het steeds frequenter voorkomend verschijnsel van het studentenhuwelijk
- c. Het studieloon, tevens een vergelijkend onderzoek van de toelagenstelsels buiten Nederland
- d. De woonsituatie van de Nederlandse studenten. Ook het juridisch aspect van het wonen op huurkamers dient hierbij belicht te worden.

september 1963

Velen zagen de svb gewoon als een vakbond, dat wil zeggen een vakbond zoals die zich in de oppervlakkig bekeken alle-

daagse werkelijkheid van Nederland voordeed. Bij afwezigheid van een goed doordachte fundamentele kritiek op het wetenschapsbedrijf zelf, bij afwezigheid ook van een volledige analyse van de maatschappij en de rol van de universiteit daarin, viel de svb in haar oprichtingsfase al snel terug op een voor de hand liggend model van werken, zoals dat door de 'grote' vakbeweging geleverd werd. De relaties tussen de svb en het Overlegorgaan der Drie Samenwerkende Vakcentrales (nvv, cnv, nkV) waren dan ook uiterst hartelijk.

Uit die dagen dateert een in alle openbaarheid gegeven subsidie van een paar duizend gulden van dat Overlegorgaan aan de svb. Die financiële steun heeft zich nooit meer herhaald. Wél kreeg de svb later nog wat oud kantoormeubilair van de vakcentrales, maar de herhaalde verzoeken om subsidie werden vriendelijk maar beslist van de hand gewezen.

De voor de jaren '50 zo karakteristieke paranoia t.a.v. communisten, zeker van de kant van het nvv, zal daar naar alle waarschijnlijkheid niet geheel vreemd aan zijn geweest. De svb had en heeft communistische studenten onder zijn leden, zij werden en worden bij tijd en wijle ook wel eens in de besturen gekozen. Achteraf bezien is het maar goed dat de svb niet door een al te liefdadige subsidiepolitiek van de vakcentrales is opgeslokt in de traditionele vakbeweging. De svb werd daardoor gedwongen zich politiek zelfstandig te ontwikkelen. Zij behield de mogelijkheid het gewone vakbondswerk in eigen kring ter discussie te stellen. Het werd daardoor mogelijk in latere jaren, na 1966, de strikte belangenbehartiging te analyseren op zijn maatschappelijke en op zijn impliciet politieke betekenis. De svb kon daardoor aan een integratie in deze maatschappelijke orde ontkomen. Zij leerde te denken buiten de oude vormen en gedachten. Maar zover was het in 1963-1964 nog niet.

Toch werden in de oprichtingsperiode, in 1963, politieke standpunten ingenomen, die in later jaren met stugge regel-

maat weer zouden opduiken, tijdelijk verdwijnen en weer opduiken.

In juni 1963 bijvoorbeeld, gaf de SVB een verklaring uit waarin studieloon werd geëist. Het studieloon verdween korte tijd later uit het programma, en maakte plaats voor de zogeheten integrale studiekostenvergoeding (ISV). De integrale studiekostenvergoeding staat minder op voet van oorlog met de bestaande inkomensverdeling en de bestaande politieke machtsverhoudingen, is minder ingrijpend dan de eis van studieloon.

In het afgelopen jaar echter is de eis tot studieloon opnieuw naar voren gekomen. Dit laatste mede als gevolg van het feit dat binnen de politieke partijen en in regeringsadviescommissies (commissie-Andriessen) binnenskamers een voorstel werd uitgedroefd, dat de studiefinanciering wil regelen langs de weg van een individuele, terug te betalen, lening. De verwerpelijkheid van een dergelijk systeem van lening en het huidige SVB-concept van studieloon staan in het slot van hoofdstuk IV en in het tweede hoofdstuk beschreven.

In het najaar van '63 ondersteunde de SVB een staking van typografen in Amsterdam. In '64 en '65 is een dergelijke ondersteuning van stakingen niet voorgekomen. In juni '66 daarentegen werd door de SVB weer een solidariteitsverklaring met de bouwvakstaking in Amsterdam uitgegeven. Een door de SVB ondersteunde staking bij de BATA fabriek in Brabant leidde tot felle discussies op het congres in het najaar van '67. Het standpunt dat toen werd ingenomen luidde, dat alleen stakingen die door de erkende vakbonden werden ondersteund, door de SVB gesteund mochten worden.

Die keuze is in de loop van '68 herzien. De staking bij Verolme en, zeer onlangs, de sleepbootstaking in Rotterdam in januari '69 werden, ondanks het feit dat het 'wilde' stakingen waren, door de SVB gesteund. Bij Verolme bood de SVB aan voor de stakingskas te gaan collecteren in de universiteiten. Bij de

sleepbootstaking heeft de svb, op verzoek van de stakingsleiding, gepoogd te bemiddelen bij het leggen van contacten met studentengroepen in omliggende havensteden (Londen, Hamburg, Bremen, Wilhelmshafen, Antwerpen) met het doel te voorkomen dat uitwijkende schepen daar gelost zouden worden. Dat schijnt in elk geval voor Londen, en wellicht ook voor Wilhelmshafen gelukt te zijn. De contacten tussen studenten en arbeiders in de havensteden hebben daarmee hun eerste, nog schuchtere praktische nut bewezen.

Het is dan ook niet juist de ontwikkeling van de svb te zien als de groei van een a-politieke, louter sociale belangen behartigende organisatie, naar een politiek meer of minder revolutionair geheel van actiegroepen en faculteitskernen.

Waar wél een duidelijke groeicurve loopt in de ontwikkeling van de svb, is de niet alleen in theoretische rapporten, maar ook in organisatorische vormen aantoonbare verschuiving van de svb-actie vanuit de grondraadskantoren naar de faculteiten, de collegezalen en practicumruimten.

Het duidelijkst kwam deze ontwikkeling naar voren in de zomer van 1968 in de actie tegen het rapport van de commissie-Maris, waarin een uiterst autoritair bestuursmodel van de universiteit werd voorgesteld.

De actie-Maris liet een voor Nederland geheel nieuw instrumentarium van vormen van actie zien, acties die ontwikkeld werden op de studieplaatsen van de student, in de collegezalen, koffiekamers en practicumruimten.

Met de actie-Maris werden de massavergadering, de collegestaking, de tentamenboycot, de ombouw van de gewone colleges in discussiebijeenkomsten, de bezetting van universitaire gebouwen etc., geïntroduceerd.

Door de actie-Maris werd ontdekt dat een politisering van de universiteit, een bewustwording door de studenten van de eigen situatie, veel effectiever en sneller verloopt langs een weg

waarbij de universitaire situatie zélf als uitgangspunt wordt genomen.

De stelling 'terug naar de faculteiten' was weliswaar niet nieuw, en was in '66 al opgedoken, maar pas in de actie-Maris werd aan die stelling voor het eerst op grote schaal vorm gegeven.

Sinds het rapport 'Universiteit en Onderneming' dat in het voorjaar van '68 door de Nijmeegse studenten werd uitgegeven, werd de fundamentele analyse en de fundamentele kritiek op de universiteit in relatie tot de politieke en economische machtsstructuur in Nederland, de belangrijkste bezigheid van de svb.

Een theoretische verdieping die voorlopig nog steeds tot juist uitgangspunt heeft dat theorie zonder praxis is als een kip zonder kop. Het is de analyse van de situatie in de faculteiten zelf, die de basis moet vormen voor verdere actie. Theorie vanuit de praxis, de actie. Vervolgens weer actie vanuit die door de praxis gezuiverde theorie.

De voorafgaande, overigens uiterst onvolledige beschrijving van de ontwikkeling van de svb, geeft wel in grote lijnen aan wat er zo hier en daar sinds '63 gebeurd is, maar houdt zich niet bezig met het waarom. Het wekt dan ook te veel de indruk alsof een groep activisten, vanuit een ivoren toren en los van de politieke en economische situatie bezig zou zijn geweest met het zoeken naar een juiste taktiek. Niets is minder waar. In het vorige hoofdstuk is uiteengezet hoe de ontwikkeling van de economie in de Westerse geïndustrialiseerde welvaartsstaten heeft geleid tot de ontwikkeling van een aantal specifieke eisen die het bedrijfsleven aan de wetenschappelijke opleiding is gaan stellen.

Die eisen vanuit de economie werden in de loop der jaren politiek vertaald in een aantal regeringsvoorstellen en regerings-

maatregelen en het zijn juist deze politieke voorstellen en maatregelen, die de hefboom zijn geworden voor de op gang komende politieke bewustwording onder de studenten.

De vermeend autonome universiteit wordt en werd van buiten af op minder zachtzinnige wijze dan in het verleden, door de politieke machtsstructuur aangegrepen. Want de universiteit moet geherstructureerd, dat wil zeggen, beter aangepast en ingelijfd worden.

En het zijn juist deze maatregelen en voorstellen die, politiek als ze zijn, door de beroering die ze binnen de universiteit veroorzaken, hebben geleid en zullen leiden tot verdere politisering van de studenten. Hoewel dat uitdrukkelijk ingaat tegen de bedoelingen van de plannenmakers. Zij willen juist dat er snel en zonder oponthoud gestudeerd wordt, dat wil zeggen een vak geleerd wordt. Politieke discussies schaden de studieduur en zouden wel eens academici kunnen opleveren die zich minder makkelijk kunnen verenigen met de status quo in maatschappij en grootbedrijf. Academici die zich minder makkelijk kunnen identificeren met het 'nationaal belang', het 'bedrijfsbelang', of 'het vrije Westen' en de 'Atlantische bondgenoten'. De politieke en economische machthebbers staan dan ook voor een moeilijk dilemma.

Doorvoering van herstructureringsmaatregelen, in dienst van de economische ontwikkeling met handhaving van ongelijke machts- en inkomensverdeling, zal leiden tot politisering van de intelligentsia, die door die politisering er wellicht toe neigt de bestaande machts- en inkomensverdeling niet als voldongen feit te accepteren. Een moeilijk dilemma. De minister van onderwijs in Frankrijk, en hij niet alleen, heeft er tenminste grijze haren en ontslag door gekregen. Want de praktijk van de laatste jaren in Frankrijk, West-Duitsland, Italië, België en Nederland bewijst, dat doorvoering van een studentenstop, een selectieve propaedeuse, een gedwongen uitsluiting uit de uni-

versiteit, een poging tot selecteren via het beurzenstelsel, om maar een paar overheidsmaatregelen te noemen, hebben geleid tot felle acties van de kant van de studenten.

Acties die gepaard gingen met collegestakingen, faculteitsbezettingen en demonstraties. Confrontaties met politie en leger, solidarisering van studenten met arbeiders. En dat daaruit een regelrechte revolutionaire situatie kán ontstaan, heeft de mei-opstand in Frankrijk in 1968 bewezen.

Maar de politiek, waarbij uit angst voor moeilijkheden de doorvoering van selecterende en geldbesparende maatregelen wordt uitgesteld, kan evenmin worden volgehouden. Want het aantal studenten groeit sprongsgewijs, de investeringen in de universitaire bouw zijn allang ver achter op de werkelijke behoefte. De voor de Parijse Sorbonne al jarenlang karakteristieke totale verstopping van de universiteit, komt ook hier met de dag dichterbij. Wellicht is daarom de universiteit in opstand in Nederland onafwendbaar. Maar misschien onderschatten we daarbij de conflict-harmoniserende rol, die de staat in dergelijke situaties zal gaan spelen. Dat er conflicten komen is in ieder geval geen punt van discussie.

De vraag blijft, in hoeverre de overheid in staat is ze politiek onder controle te houden. Het is ongetwijfeld waarschijnlijk dat met schijnconcessies gepoogd zal worden de werkelijke oorzaken van het conflict te versluieren, zonder werkelijk toe te geven aan de eisen van de studenten. Men zal proberen het conflict te doen voorkomen als een technisch probleem, men zal het willen ontdoen van zijn politieke kracht. In het uiterste geval zal de overheid afkomen met een schep geld, in de hoop daarmee de onrust af te kopen. Met dat geld zijn natuurlijk uiterst nuttige en noodzakelijke vernieuwingen door te voeren, achtergebleven bouwprogramma's te versnellen enzovoort. Maar met een meer of minder grote fooi, net genoeg voor een aantal noodmaatregelen, is het de vraag of daarmee de onrust

aan de universiteiten definitief is onderdrukt. Waarschijnlijker is trouwens dat voor die onderdrukking eerder politie dan geld zal worden gebruikt.

Het is de vraag of het op die manier lukt. Want de dwars door alle langere of kortere acties heen in gang gezette politisering van de universiteit, kan op dat moment al een niveau hebben bereikt, waarbij schijnoplossingen en onvoldoende noodmaatregelen onmiddellijk in hun ontoereikendheid en bedrieglijkheid doorzien zullen worden.

De voorstellen van de minister van onderwijs onder president de Gaulle, aan de Franse universiteiten gedaan na de meirevolte in '68, die inhielden een 'participation' in de onderwijspolitiek, zijn door praktisch alle faculteiten waar in 1968 duidelijke vormen van autonoom beheer waren ontstaan, zeer beslist van de hand gewezen. De achteraf opgelegde en van bovenaf gedi-rigeerde discussies en verkiezingen, zijn in die faculteiten een groot gaullistisch fiasco geworden. Een fopspeen is voor politiek volwassenen dan ook weinig bevredigend.

Wetenschap en politiek

Sinds het ontstaan van de Kritische Universiteit is de bepaald niet nieuwe discussie over de waardenvrijheid van wetenschap, opnieuw opgelaid.

Het weekblad van de Universiteit van Amsterdam, *Folia Civitatis*, besteedde er in de jaargang van 1968 vele pagina's aan. En ook in de faculteitsdiscussies in '68 speelde dit vraagstuk een belangrijke rol.

Bij deze discussie valt op dat allen het erover eens zijn dat de resultaten van wetenschappelijk onderzoek, dat de toepassing van de resultaten van wetenschappelijk werk, duidelijk onder invloed van politieke en economische krachten staan. Evenzeer wordt erkend dat de oorlogsindustrie in het verleden een belangrijke motor voor de research is gebleken.

Het is de politieke en economische machtsstructuur die selecterend werkt op de terreinen van research en die bijvoorbeeld al via de subsidiepolitiek een bepalende factor is in de ontwikkeling van bepaalde takken van wetenschap (chemie) en de vershraling of afremming van andere takken van wetenschap (in het algemeen de alpha-faculteiten, maar ook de medische faculteit).

Langs de weg van subsidiëring, stimulering en afremming van terreinen van toegepaste research, langs de weg ook van beroepsvoorlichting over kansen op de arbeidsmarkt, is er een onmiskenbare politieke beïnvloeding van buitenaf op de universiteiten en hogescholen. Die subsidiëring, stimulering en beroepsvoorlichting is niet waardenvrij, maar ontleend aan economische en sociale wensen vanuit de maatschappij, zoals hij

is. En die maatschappij zoals hij is, is in niet geringe mate het resultaat van op elkaar inwerkende politieke krachten.

Zo geldt bijvoorbeeld op dit moment dat er een teveel aan studenten in de medicijnen en een tekort aan studenten in de chemie zou zijn. Er dreigt een studentenstop in de medische faculteit, eventueel op versluierde wijze ingevoerd met wachtlijsten en verzwaarde propaedeutische examens, anderzijds wordt er van regeringszijde en van de kant van de industrie intensief propaganda gemaakt voor de studie in de chemie. Maar wie bepaalt nu eigenlijk dat tekort en dat teveel? Wie beslist over de zogenaamde algemene behoeften? In elk geval niet de gewone Nederlander. Want de gewone ziekenfondspatiënt merkt dat hij een uur in de overvolle wachtkamer van zijn huisarts moet wachten voor hij aan de beurt komt. Voor hem is er een tekort en niet een teveel aan huisartsen. Van de andere kant zou deze gewone Nederlander best wel eens op het idee kunnen komen dat er chemici genoeg zijn. Want wanneer hij 's-avonds de tv-reclame bekijkt en het vierde nog-witter-wassende-reuzenwas-kracht-middel ziet aangeprezen kan hij wellicht bedenken dat nog meer chemici hooguit dienen om het vijfde wasmiddel te maken. Voor hem zijn er chemici genoeg. Hij weet dan nog niet eens dat die wasmiddelen helemaal niet verschillen. De maatschappelijke behoefte aan academici wordt niet door de maatschappij zelf, maar door een heersende politieke en economische elite gedicteerd.

De ontwikkeling van bepaalde takken van industrie werd mogelijk gemaakt, omdat, binnen ons economisch systeem van vrije onderneming en onaantastbaarheid van het winstprincipe, in die industrietakken winstkansen lagen. Deze industrietakken trokken in hun ontwikkeling terreinen van toegepaste research aan, toegepaste research die zich grotendeels baseert op de resultaten van de fundamentele research.

Er wordt de laatste jaren nogal eens beweerd, dat het winstprincipe al lang niet meer de doorslaggevende factor zou zijn bij produktie en investeringen. Dat het kapitalisme 'gehumaniseerd' zou zijn. Dat algemene belangen als werkgelegenheid en sociale verzorging het zouden hebben gewonnen van het harde winstprincipe. Dit standpunt is een op vooruitgangsiïllusies gebaseerde ontkenning van de feiten. Wie de financiële pagina's van de kranten enige maanden nauwlettend leest, zal al snel ontdekken dat het winstprincipe nog steeds doorslaggevend is. David Rockefeller, president van de Amerikaanse Chase Manhattan Bank, verklaarde op een onlangs te Amsterdam gehouden conferentie van Westerse ondernemers en vertegenwoordigers van ontwikkelingslanden over particuliere investeringen: 'Voor het krijgen van particuliere investeringen moet aan twee voorwaarden worden voldaan. Ten eerste moet er *winst* uit komen en vervolgens dient het politiek economisch klimaat in het ontwikkelingsland zo stabiel te zijn dat met succes gewerkt kan worden.' (Volkskrant, 19.2.1969)

Er bestaat bijgevolg een relatie tussen het winstprincipe in onze maatschappij, een principe dat toch bepaald niet politiek neutraal genoemd kan worden, de toegepaste research en de daaraan verbonden takken van fundamentele research.

Er bestaat een politieke beïnvloeding van de fundamentele research. Wie zegt dat er wél sprake is van een politieke sturing in de toegepaste research, maar dat wil ontkennen voor de boven alle partijen en krachten zwevende autonome fundamentele research, suggereert daarmee dat er een kloof zou bestaan tussen toegepaste en fundamentele research. Die suggestie berust op zelfbedrog of op het idee dat de eigen idealistische wensen tevens realiteit zouden zijn. Want fundamentele en toegepaste research lopen in elkaar over, stimuleren elkaar wederkerig, zijn niet van elkaar te scheiden.

Maar de stimulering door bedrijfsleven en overheid van be-

paalde takken van wetenschap, de beïnvloeding van terreinen van research en daarmee ook van de inhoud van de studiestof in het onderwijsproces, is niet de enige weg waarlangs de politiek de wetenschap binnendringt. Ook de individuele wetenschapper brengt als student, als docent, als researchman, een aantal meer of minder vage maatschappelijke, politieke vooronderstellingen mee, de universiteit in.

Een hoogleraar in de economie die de werkstaking in zijn college veroordeelt, aangezien die werkstaking een nadelige invloed heeft op de produktie en de betalingsbalans, doet daarmee een politieke en geen waardenvrije zuiver wetenschappelijke uitspraak. Zo'n hoogleraar verheft de produktiviteitsnorm en de betalingsbalans tot absolute grootheden, en dat zijn zij ook, althans voor diegenen die er in deze maatschappij economisch het warmst bijzitten. Maar voor een arbeider die in staking gaat voor hoger loon is de produktiviteit en de betalingsbalans minder belangrijk dan zijn eigen loonzakje. De hoogleraar in de economie die de werkstaking veroordeelt als schadelijk voor de produktiviteit, doet een politieke uitspraak. Hij verdedigt de economisch machtigen, tegen de economisch zwakkeren. Dat mag natuurlijk wel, maar zo'n hoogleraar moet wel zo eerlijk zijn toe te geven dat hij politieke economie doceert.

Nu kan men stellen dat deze hoogleraar zijn boekje te buiten is gegaan, gemeten althans naar de idealistische norm van een waardenvrije wetenschap. Men zou als principe kunnen vastleggen dat in collegezalen stakingen niet veroordeeld kunnen worden, wel behandeld kunnen worden als economisch gebeuren, waarbij moet worden afgezien van politieke partijkeuze. Maar is dat wel mogelijk? Is het mogelijk een stakingsconflict zuiver economisch en niet politiek te benadren? Is de zuiver economische methode al niet in zichzelf politiek?

Wie in 1944 als hoogleraar in de economie de februaristaking

zuiver economisch en los van de stakingsmotieven behandeld zou hebben, zou daarmee in zijn waardenvrije benadering uiterst politiek te werk zijn gegaan. Hij zou die staking van zijn essentie, de stakingsmotieven, beroofd hebben. Hij zou als wetenschapsman, door de niet-politieke benadering in die historische context (1941), juist uiterst politiek gehandeld hebben. Hij zou die staking niet hebben goedgekeurd en ook niet hebben afgekeurd. Een houding die toen politiek neerkwam op een stilzwijgende acceptering van de bezetter en zijn praktijken.

Maar, zullen de verdedigers van de waardenvrijheid zeggen, dit is een onjuist voorbeeld. Want in '40-'45 was het oorlogstijd en nu niet. Als ze dat zeggen, dan erkennen ze op zijn minst dat het in oorlogstijd erg moeilijk zat met de waardenvrije wetenschap, dat bijgevolg de maatschappelijke en politieke omstandigheden een grote invloed op het wetenschapsbedrijf hebben.

Maar misschien zeggen ze dat niet. Misschien zeggen ze gewoon dat die hoogleraar in de economie eerst de 'zuiver economische' aspecten van de februaristaking had moeten behandelen en daarna zijn professorenmuts af had moeten zetten en mee had moeten delen dat hij politiek achter de staking stond. Het lijkt een aardige oplossing om de theorie van de waardenvrijheid te redden. Probleem is alleen dat we het hier nog vele pagina's lang kunnen hebben over hoe een hoogleraar zou kunnen handelen, en dat kan ongetwijfeld op vele manieren, maar dat dat er niet zoveel toe doet.

Voor ons is belangrijk hoe ze in onze maatschappij werkelijk handelen. Zoals gezegd, wij voelen er niet veel voor de idealistische dromen van kamergeleerden voor de werkelijkheid te houden.

De werkelijkheid is, om het nog even bij de hoogleraren in de economie te houden, dat zij voortdurend en dagelijks politieke uitspraken doen. Politieke uitspraken over economische processen. Men hoeft er maar een willekeurig economisch handboek of collegedictaat op na te slaan.

De economische wetenschap baseert zich grotendeels op de onaantastbaarheid van dogma's over de vrije markt, de onmisbaarheid van loon- en winstprikkelers voor produktief gedrag, de vrije onderneming, de inkomensverschillen enzovoort.

De student in de economie die daar tegenover zal stellen dat een economie zich misschien ook kan baseren op iets anders dan de loon- en winstprikkelers, een economie die met politieke prikkels de produktie op gang wil houden, zo'n student zal als halfzachte idioot of als communist gedoodverfd worden. Zo'n student doet dan volgens zijn prof een politieke uitspraak. Een niet-wetenschappelijke uitspraak. Inderdaad, die student doet een politieke uitspraak. Maar de hoogleraar die het tegendeel beweert zou wél wetenschappelijk en waardenvrij te werk gaan? Dat is evidente nonsens. Toch liggen in de meeste economische studierichtingen vandaag de kaarten op bovenomschreven wijze. Wanneer prof. Tinbergen zegt dat in 'normale' tijden de 'toepassing van de loon- en winstprikkelers het meest natuurlijk' is, dan doet hij niet alleen een politieke uitspraak. Hij doet een uiterst verwarde uitspraak. Want wat is 'normaal' en wat is 'natuurlijk'? Of gaat prof. Tinbergen uit van de onveranderbaarheid van de menselijke natuur (wat die natuur dan ook moge zijn)? Dat is dan niet eens meer een politieke uitspraak maar een religieus standpunt. Dat heeft veel weg van de door de katholieke kerk dogmatisch beleden thomistische leer. (Prof. dr. J. Tinbergen, *De les van vijftig jaar*, Agon Bibliotheek, Amsterdam 1965)

Maar we beperken ons te veel tot de economische wetenschap. We zouden het ook over psychologie of sociologie of taalwetenschap kunnen hebben. Over de politieke betekenis van de sociologie als 'positieve empirische wetenschap' (prof. Lee-mans). Over de politieke betekenis van het positivisme dat de werkelijkheid reduceert tot dat wat er, maatschappelijk gezien, is, zodat daardoor datgene wat er maatschappelijk gezien (nog) niet is, tot onwetenschappelijke utopie wordt verklaard en als

terrein van onderzoek wordt buitengesloten. Waarmee het positivisme, althans in deze vorm, de meest dienstwillige dienaar van de maatschappelijke status quo wordt.

We zouden het kunnen hebben over de bedrijfspsychologie als politiek instrument tot het voorkomen van arbeidsonrust en stakingen. Maar het loopt allemaal een beetje door elkaar: de toegepaste wetenschap, de research, de politieke opvattingen van de prof, de politieke implicaties van wetenschapstheorieën, van methoden en technieken. De politieke aspecten van het onderwijs en de politieke aspecten van het onderzoek. We moeten het iets systematischer behandelen.

De discussies over de waardenvrijheid neigen er al snel toe een groot onderscheid te maken tussen alpha- en bètawetenschappen en vervolgens te stellen dat er dan wel sprake is van politieke invloed op de uitkomsten en uitspraken van de alpha-wetenschappen, maar dat dat voor de bèta-wetenschap niet opgaat. De bèta-wetenschap is wiskundig, abstract. Haar methoden en technieken zouden dan volstrekt waardenvrij zijn. Dat de alpha-wetenschappen zo 'onzuiver' zijn, wordt dan geweten aan de slordigheid in de onderzoekingen, de afwezigheid of bijna-afwezigheid van de wiskunde als feilloos denkinstrument. Veel alpha-wetenschappen doen dan ook driftige pogingen om de methoden van de bèta-wetenschap op het eigen terrein toe te passen. Maar dat is een beetje moeilijk. Want een mens is moeilijk in een reageerbuis te stoppen. Zijn de b-wetenschappen nu wel zo zuiver? We hebben aan het begin van dit hoofdstuk al gezien dat er juist op de b-wetenschappen een zeer grote politieke controle uitgaat via de financiële stimulering van terreinen van toegepaste research en de daaraan verbonden fundamentele research. B-wetenschap en oorlogsindustrie hebben elkaar in de geschiedenis heel vaak weten te vinden. B-wetenschap en consumptieïndustrie zijn nauw op elkaar ingespeeld via de research. Vele wetenschappelijke vond-

sten worden via patenten gemonopoliseerd, vanwege de marktpolitiek van een bedrijf, de winst- en concurrentiepositie van een bedrijf.

En is het dan nog wel houdbaar om te zeggen dat de b-wetenschappen politiek neutraal staan? Heeft diegene, die zegt dat de toepassing van research een politieke zaak is, maar methoden en technieken van de b-wetenschap volstrekt waardenvrij zijn, nog wel gelijk? Want worden de methoden en technieken niet ontwikkeld vanuit de doelstellingen van het onderzoek? Men kan nu wel zeggen dat een geweer op duizend en een manieren te gebruiken is, voor de jacht, op de kermis of in de oorlog. Het instrument geweer is dan toch in principe gemaakt om te doden. Wie blijft hameren op het feit dat een geweer toch ook op de kermis gebruikt kan worden, is blind voor de historische werkelijkheid dat geweren doorgaans dienen om te doden. De vergelijking tussen het geweer als instrument voor verschillende doeleinden, en bijvoorbeeld een statistische toets of een computer of een wiskundig model, als instrument voor verschillende doeleinden is niet helemaal onzinnig. Zolang we tenminste vasthouden aan het principe dat we blijven kijken naar de maatschappelijke werkelijkheid, waarbinnen het instrumentarium van de b-wetenschap tot ontwikkeling wordt gebracht.

Sommigen beweren dat dat allemaal op toeval berust, dat niet te voorspellen is welke methoden en technieken, welke instrumenten tot ontwikkeling gebracht zullen worden. Dat de toevalsfactor bij wetenschappelijk onderzoek een belangrijke rol speelt. Dat het vaak voorkomt dat een onderzoek met een bepaalde doelstelling wordt opgezet en dat er dan iets heel anders, iets wat niets met de oorspronkelijke opzet te maken had, uitrolt. Dit toevalsaspect is moeilijk te betwisten. De vraag is alleen of die toevalsfactor dominant is in de globale ontwikkeling van de wetenschap. Het zou ook kunnen zijn dat dat maar zo lijkt vanwege vakcyclopische kortzichtigheid van de specialist die niet verder kijkt dan het eigen kleine terrein. Want de

verschillende terreinen van onderzoek worden niet willekeurig ontwikkeld, maar worden ontwikkeld in interactie met de maatschappij. Dat op een klein vakgebied de toevalsfactor een rol speelt, doet niets af aan de politieke werkelijkheid van globaal gestuurde en gestimuleerde onderzoeksfronten in relatie met economie en staat.

De toevalstheoretici en de theoretici van de zuiver wetenschappelijke, waardenvrije en niet politiek beïnvloede wetenschap, doen in hun kortzichtigheid vaak denken aan het volgende, bepaald niet denkbeeldige verhaal:

Het ministerie van binnenlandse zaken geeft een in zijn uiteindelijke doelstelling geheime opdracht (geheim vanwege de staatsveiligheid) aan verschillende chemische faculteiten.

Alleen de hoogleraar-directeur van het instituut weet, overigens niet in alle details, ongeveer de bedoeling van de opdracht. Er wordt een fors bedrag aan subsidie voor het onderzoek aan de laboratoria verstrekt. Het onderzoek wordt uitgesplitst in afzonderlijke deeltaken. Chemisch kandidaat x, die van de uiteindelijke doelstelling van het onderzoek niets weet, gaat bezig om in methodologisch zuivere proeven de invloed te meten van een aantal chemische stoffen op konijnen. Een andere chemicus doet dat met muizen en ratten, probeert weer andere chemische stoffen. Bedoeling is wél, dat de beesten niet doodgaan. Ze moeten zelfs bij bewustzijn blijven. Het gaat erom de juiste dosis van de juiste stof te vinden, zodat de willekeurige spieren van deze dieren tijdelijk verlamd worden. Om lastige vragen tegen te gaan, wordt gezegd dat dat waarschijnlijk bedoeld is voor de ontwikkeling van een chemisch preparaat waarmee dierentuinen humanaan op jacht kunnen naar nieuwe exemplaren voor lege kooien.

De stof wordt ontwikkeld, de resultaten van de verschillende afzonderlijke onderzoeken komen bij elkaar, de studenten in de chemie hebben braaf en nauwkeurig hun 'zuiver wetenschappelijk' werk gedaan. Het uiteindelijk rapport gaat naar

het ministerie en korte tijd later wordt de politie bewapend met een nieuw middel voor de bestrijding van demonstraties en stakingen, een 'incapacitating agent', een gaspatroon die de demonstranten en stakers voor enkele uren van de mogelijkheid van het gebruik van hun willekeurige spieren kan beroven. De studenten in de chemie die kort daarna in staking gaan en hun faculteit bezetten, vanwege bijvoorbeeld de doorvoering van een onrechtvaardig selectiesysteem, worden door de politie met hun eigen produkt behandeld en weerloos in de arrestantenwagen gelegd. Dit is geen 'Brave New World' fiction. Dit is een niet eens zo karikaturale weergave van wat onlangs in de Verenigde Staten is gebeurd.

Tegen het voorafgaande verhaal kan worden ingebracht dat zoiets niet eigen is aan de chemie of de b-wetenschappen als zodanig. Maar wát is de wetenschap-als-zodanig?

Het is onmogelijk om onderwijs en onderzoek los te denken van de maatschappelijke context, los te denken van de politieke machtsverhoudingen. Want in onze autoritair gestructureerde maatschappij, in onze maatschappij, waar de werkelijke politieke en economische macht in handen ligt van een relatief kleine groep, bestaat onmiskenbaar de praktijk van geheimhouding in de research en onduidelijkheid, irrationaliteit in de uiteindelijke doelstellingen van de opdrachtgever. Irrationaliteit althans voor degene die de opdracht moet uitvoeren. Hoe rationeel en helder het onderzoeksproject als deeltaak in zichzelf ook is, de irrationaliteit van de uiteindelijke doelstelling is in onze maatschappij evident. Ieder doet zijn eigen werk en weet ook best wel, hoe hij dat moet doen om het zo goed en efficiënt mogelijk te laten aansluiten bij de werkzaamheden van zijn collega's. Maar een inzicht in het geheel, overzicht over de globale doelstelling van de in elkaar grijpende deeltaken, dat is slechts voorbehouden aan de bovenbazen. De afzonderlijke specialismen en vakgebieden van het wetenschapsbe-

drijf zijn langzamerhand uitermate gerationaliseerd, gesystematiseerd en doorgelicht. Maar de globale doelstellingen van het wetenschapsbedrijf zijn ronduit irrationeel, althans voor de vakcyclopen, de specialisten.

Probleem is wel dat de helderheid en de elegante systematiek in het eigen vakgebied de specialist ten onrechte de indruk geeft dat het geheel net zo rationeel en glashelder gestructureerd is. Het is zelfbedrog te spreken van wetenschap-als-zodanig.

Het is onmogelijk om in de discussies over de waardenvrijheid, de methoden en de technieken te abstraheren van hun werkterrein.

Het wetenschapsbedrijf staat midden in de maatschappelijke werkelijkheid. De politieke en economische machtsstructuur dringt langs vele wegen de vermeend autonome universiteit binnen. Het formuleren van de wenselijkheid van een autonome en waardenvrije wetenschap heeft tot verwarrend gevolg gehad dat velen deze droom voor realiteit houden. Het is struisvogelpolitiek de wetenschap plechtig tot politiek neutraal terrein te verklaren en vervolgens de kop in het zand te steken en de feiten niet te zien.

Het politieke karakter van de neutraliteitstheorie en de waardenvrijheidstheorie is, dat het ertoe heeft geleid dat wetenschapsbeoefenaren op idealistische manier de feitelijke toestand zijn gaan ontkennen, en *daardoor* des te gemakkelijker politiek gebruikt konden worden.

Wanneer autonomieverdedigers, zoals bijvoorbeeld de Amsterdamse rector magnificus prof. Belinfante (zie blz. 14), en waardenvrijheids-theoretici de militante activisten van de Kritische Universiteit en de SVB verwijten, dat zij de universiteit politiek willen gebruiken, dan is dat een lachwekkende omkering van de werkelijke situatie. De werkelijke situatie is dat de universiteit staat onder het dictaat van de bestaande politieke en economische machtsverdeling. Dit op idealistische wijze ontkennen en de autonomie-gedachte tegen de werkelijke toestand in als bestaand propageren, is objectief gezien een politieke daad,

die de bestaande politieke en economische macht in staat stelt de universiteit verder naar haar pijpen te laten dansen. Het gaat er juist om dat alle vage illusies over een autonome wetenschapsbeoefening op harde wijze worden geconfronteerd met de feitelijke situatie: een wetenschap in dienst van de status quo in de maatschappij. Een bewustwording dus van de universiteit van de eigen politieke functie. Waarna een debat kan ontstaan over de wenselijkheid van die functie, over de wenselijkheid van die versluierde politieke functie van de wetenschap. Dat proces van bewustwording is de politisering die wij voorstaan. Het zijn niet de student-activisten die de universiteit gebruiken of misbruiken. Zo liggen de machtsverhoudingen niet. Het is het bedrijfsleven, de staat, de politieke en economische machts-groepen, die de universiteit aan hun doelstellingen dienstbaar willen maken en dat ook doen.

Waar het de Kritische Universitairen om gaat is de confrontatie van de naïeve wetenschappelijke vakcycloop met deze feitelijke toestand. Zodat een discussie kan ontstaan over de wenselijkheid, de juistheid of onjuistheid van de impliciet aanwezige politieke doelstellingen in het wetenschapsbedrijf. Dat is de politisering die de universiteit in opstand door zal moeten maken. Dat is de politieke universiteit die wij willen.

Want de versluierd aanwezige politieke functie van het huidige onderwijs en onderzoek, de versluierd aanwezige politieke functie van de gehele onderwijssector in de maatschappij, is bij nadere kritische beschouwing praktisch overal aantoonbaar. Het gaat er daarbij helemaal niet om of ergens een boosaardig complot bezig is de onderwijssector met dergelijke bedoelingen te structureren. Machthebbers hebben nu eenmaal altijd de neiging om te denken dat wat goed voor hun is, automatisch ook goed is voor iedereen. Het gaat niet om subjectieve kwade trouw of boosaardigheid bij personen. Het gaat erom in te zien hoe het onderwijs objectief in elkaar zit en hoe dat objectief

correspondeert met de bestaande wetten en normen in onze maatschappij. Hoe dus de politieke machtsstructuur zich in de onderwijssector reproduceert en zijn wensen en behoeften dwingend oplegt aan het onderwijssysteem.

Wij willen dat aan de hand van een aantal als vanzelfsprekend aanvaarde basiselementen in het onderwijssysteem aantonen. Wij willen dit ter afsluiting van dit hoofdstuk doen, aan de hand van de beschrijving van de politieke functie van de bestaande pedagogische verhoudingen, de politieke functie van het individualiteitsbeginsel in de sociale en onderwijskundige voorzieningen voor studerenden. Dit laatste willen wij voornamelijk verduidelijken door in te gaan op de politieke functie van het bestaande loonsysteem, in verband gebracht met een verwerpelijk en een niet verwerpelijk concept van studieloon.

De pedagogische verhoudingen in het onderwijs worden gekarakteriseerd door een zeer specifieke opvatting over de relatie tussen leraar en leerling.

De leraar weet, de leerling weet nog niet. Dat verschil in weten moet worden overbrugd. De leraar doceert, de leerling zwijgt en luistert. Brokstukken statische kennis worden als afgesloten en absolute waarheden op de schoolbank gelegd. De leerling 'consumeert' de kennis. Kritiek op niveau van gelijkheid is pas mogelijk als de leerling evenveel weet als de leraar. Zoiets is binnen een bovenomschreven opvatting over de leer-situatie en het karakter van 'kennis' per definitie uitgesloten.

Deze opvatting over de relatie tussen leraar en leerling is het standaardmodel voor de leersituatie, zoals die vorm heeft gekregen in de inrichting van schoolklassen, collegezalen en alle mogelijke andere leermiddelen. Dat daartegen af en toe door een individuele leraar of een pedagogische stroming wordt ingegaan, ligt hooguit in de orde van grootte van de uitzondering die de regel bevestigt. Het is echter sterk de vraag of deze *dingmatige* opvatting van kennis, kennis in de vorm van

afgesloten statische blokken, die ter consumptie worden aangeboden, of die dingmatige opvatting van kennis wel correspondeert met het werkelijke karakter van de kennis.

Het is duidelijk dat in het proces van verwerving van nieuwe kennis, in de research, een veel relativerender houding moet worden aangenomen tegenover het weten en het nog-niet-weten. De researchman weet zeer goed dat nieuwe kennis en nieuwe inzichten vaak pas verworven kunnen worden door bijvoorbeeld alle tot nu toe verworven kennis op een bepaald terrein totaal in twijfel te trekken.

Het is eigen aan het proces van kennisverwerving dat reeds verworven kennis wordt gerelativeerd, in twijfel wordt getrokken. Als dus de methodische twijfel en de methodische relativeering van verworven kennis, eigen is aan de processen van verwerving van nieuwe kennis, dan is de statische absolute kennisopvatting zoals die zich manifesteert in de schoolse kennisoverdracht en in de geijkte relatie leraar-leerling in strijd met het eigen karakter van de kennis zelf.

Er is dan ook veel voor te zeggen dat de researchman, de jonge onderzoeker, de wetenschappelijk werker, pas in staat is werkelijk nieuwe kennis te verwerven als hij de als absoluut gepresenteerde waarheden in het leerproces is gaan relativieren. De studerende moet een habitus afleren en kwijtraken die hem zo ongeveer 20 jaar is ingepompt. Het is duidelijk dat de meesten dat nooit zullen kunnen. De meesten komen er ook niet aan toe.

Maar waarom dan een continuering van de oude autoritaire leersituatie, als die leersituatie strijdig is met het eigenlijke karakter van kennis? Het gaat er dan kennelijk niet om de leerling voor te bereiden op zelfstandige kennisverwerving in de sfeer bijvoorbeeld van de fundamentele research. De weinigen, die het hele onderwijssysteem doorlopen en uiteindelijk tot op het niveau van de fundamentele research komen, moeten, zoals we zojuist hebben gezien, juist een lang ingetrainde houding afleren en moeten veel van die statisch gepresenteerde

kennis gewoon vergeten of relativieren. De huidige leersituatie is bijgevolg in principe dus *niet* gericht op de ontwikkeling van het zelfstandig denken, dat op eigen kracht in staat is nieuwe inzichten, nieuwe kennis te vergaren.

De huidige leersituatie is erop ingesteld mensen af te leveren, die ten eerste een aantal technieken hebben aangeleerd die nodig zijn in de latere beroepspraktijk, die ten tweede een irrationeel ontzag hebben voor de absolute autoriteit van de geleerde, van de man die veel weet, die ten derde door de autoritaire leersituatie jarenlang getraind zijn in luisteren, gehoorzamen, instructies opvolgen, huiswerk doen, geen lastige vragen stellen, mijnheer leren zeggen, met twee woorden spreken, gezag respecteren, gewend zijn geraakt aan de noodzaak individueel te presteren of individueel te mislukken, die eraan gewend zijn geraakt voortdurend individueel op prestaties beoordeeld te worden met voldoende of onvoldoende. Kortom: de perfecte marionet voor een plaats in het arbeidsproces waar niet al te veel naar het waarom mag worden gevraagd maar waar gewoon hard gewerkt moet worden, waar bevelen en instructies trouw moeten worden opgevolgd.

De autoritaire verhoudingen in het grootbedrijf, de gezagsverhoudingen in onze maatschappij, het irrationele ontzag voor Het Gezag, de ongelijke verdeling van macht, inkomen en zeggenschap, blijken in het bestaande onderwijssysteem, in de bestaande leersituatie, een voor de machtsstructuur onmisbare steunpilaar te vinden.

De bestaande pedagogische verhoudingen in het onderwijs zijn, uitzonderingen buiten beschouwing gelaten, de perfecte dresseur van de loonslaaf van morgen. En dat is het politieke aspect van de leersituatie.

In de rij van de gewoonten die in het onderwijs worden aangekweekt, werd zojuist ook de gewenning aan selectie- en prestatienormen vermeld. Het onderwijs vervult in het maatschappelijke

lijk-economische systeem de functie van plaatstoewijzing, beroepsvoorbereiding. De kwalificatiestructuur, de beroepseisen, dringen vanuit de politieke en economische machtsstructuur door tot in het onderwijssysteem. De scholen zijn niet vrij in hun leerprogramma. De wet dicteert wat wel en wat niet onderwezen mag worden. En de wet is het resultaat van een politieke machtsstrijd. De leerprogramma's zijn dan ook in principe politiek bepaald.

De plaatstoewijzende functie van het onderwijs staat in relatie tot de huidige arbeidsmarkt, die beheerst wordt door het kapitalistische concurrentieprincipe en 'wetten' (gemaakte wetten, geen natuurwetten, ook al wordt dat in een primitieve economische verklaring wel gesuggereerd), 'wetten' dus van vraag en aanbod. Ons maatschappelijk systeem motiveert mensen tot produktief gedrag door voor onbevredigende ondergeschikte arbeid een vervangende behoeftenbevrediging te dicteren. Die vervangende behoeftenbevrediging buiten de arbeid wordt meer gegarandeerd naarmate men een hogere plaats in de kwalificatiestructuur heeft behaald. De klimgeiten worden beter betaald, hebben dus grotere consumptiemogelijkheden. De complete bestaande rangorde in loonschalen, premies, de bestaande inkomensverschillen dus, hebben hun terugkoppeling op het onderwijssysteem.

De diploma's die het onderwijs toekent, zijn de paspoorten en slagbomen in de totale hiërarchische structuur van bedrijven, kantoren, en ministeries. Het onderwijs predestineert steeds meer de inkomensgrenzen en promotiekansen van de mensen en is daarmee de grootste medeplichtige, niet de hoofdschuldige, maar de grootste medeplichtige in de bestaande inkomensverschillen geworden.

Vanuit dit perspectief bekeken is het onderwijssysteem een van de belangrijkste steunpilaren van de economische en politieke machthebbers geworden. Machthebbers die als minderheid slechts kunnen regeren bij de gratie van de verdeeldheid van de loontrekkers. Door verschil in loon, door het ontwikkelen van

promotietrapjes en alle mogelijke andere toeljes, wordt het salariaat onderling verdeeld gehouden, beconcurrereert elkaar in de ellebogenstrijd om de hogere plaatsjes, holt het salariaat hijnend de ratten-race terwijl de bovenbazen tevreden toekijken.

De atomisering en individualisering, de doorbreking van de solidariteit en saamhorigheid, is de fundamentele voorwaarde voor deze hordenloop naar gedicteerde en niet zelf gekozen consumptiemogelijkheden. Om in de rattenrace mee te kunnen doen, is het nodig, dat de absolute geldigheid van het begrip individuele prestatie en de absolute noodzaak van individuele selectie, van de eerste levensdag af wordt ingeprent. Vooral kinderen uit de arbeidersklasse beschikken gelukkig vaak over ouders, die voor de ratten-race weinig waardering hebben, die er het nut niet van inzien, die veel meer geneigd zijn solidair en collectief te denken. Maar ons onderwijssysteem, dat de verantwoordelijkheid van de ouders slechts daar respecteert waar de ouders buigen voor de wetten van onze prestatie- en selectiemaatschappij, biedt een uitstekende gelegenheid om corrigerend op te treden. De onwilligen van huis uit worden in het schoolsysteem zo veel mogelijk aangepast.

Dat die aanpassing niet altijd lukt, dat arbeiderskinderen minder passen in dit op individuele prestatie en selectie gebaseerde onderwijssysteem zou op zijn minst een mogelijke verklaring kunnen zijn voor het feit dat arbeiderskinderen minder presteren in ons onderwijs. Zij worden dan minder intelligent genoemd. Het is maar net welke intelligentie wordt bedoeld. De intelligentie van de intelligentie-testen? Weinig psychologen nemen de absolute geldigheid van dit criterium zo serieus als niet-psychologen plegen te doen.

De voor ons maatschappelijk systeem onmisbare erkenning van de absolute geldigheid van normen en verschillen in individuele prestatie en individuele selectie worden in het onderwijs ingescherpt, ingeprent. Zij zijn de fundamenten, niet alleen van

onze maatschappelijke hiërarchie, maar ook van ons onderwijs. Kinderen leren op school dat je individueel moet presteren om hoge punten te halen. Dat je kunt blijven zitten. Er zijn de besten van de klas, de gewonen en degenen die maar slecht meekunnen. Op school al wordt geleerd dat niet iedereen de beste kan zijn. Beter betaalden accepteren is de volgende stap. Dit is geen tirade voor de absolute nivellering. Het gaat om het onderscheid tussen individuele en collectieve prestatie. De atomisering en individualisering die politiek gezien de voorwaarde is om de economische machtspositie van een minderheid te kunnen laten voortbestaan, die atomisering wordt ingetraind in het prestatie- en selectiesysteem dat onderwijs heet.

We spraken zojuist over het feit dat in het onderwijs de absolute geldigheid van normen van individuele prestatie en selectie worden ingeprent. Het is vanuit de produktiesituatie en ook vanuit de uitgestelde produktiesituatie die onderwijs is, aan te tonen, dat deze absolute geldigheid de grofste leugen is die men zich maar in kan denken. Produktie en research zijn een collectief proces.

De bestaande verschillen in inkomen, in beloning, in premies etc, worden gerechtvaardigd met een verwijzing naar de individuele verschillen in prestatie. Maar welke econoom zal in alle eerlijkheid durven beweren dat het totaalprodukt uit een produktieproces de mogelijkheid geeft om exact en precies te meten hoe groot, hoeveel waarde de ontelbaar vele individuele bijdragen in het totaalprodukt apart berekend, hebben? En de econoom die beweert dat dat wél kan, moet dan maar eens uitleggen, op basis van welke normen hij die individuele bijdragen berekent. Die normen worden niet ontleend aan de produktie op zichzelf, maar aan de totale bedrijfssituatie. Duidelijker gezegd: de vertrouwensmensen in een bedrijf, de schakels tussen directie en arbeiders worden niet in de eerste plaats méér betaald vanwege de objectief economisch grotere arbeidsprestatie in het produktieproces op zichzelf, maar juist vanwege hun vertrouwenspositie. Die vertrouwenspositie ont-

leent zijn economische waarde van hogere betaling dus niet aan het produktieproces op zichzelf, maar is een premie voor de handhaving van de bestaande machtsverhouding; het vormt dé garantie op verschil in zeggenschap, extra kluiven voor de bewakers van de status quo.

Terwijl produktie op zichzelf een collectief proces is, waarin de interactie van alle mensen rond de arbeidsplaats voorwaarde is voor de voortgang en ontwikkeling van de produktie, terwijl dus vanuit het produktieproces zelf helemaal niet zo duidelijk is aan te geven wat de zuiver economische waarde is van de afzonderlijke, individuele bijdragen, wordt het idee gecultiveerd dat al die bestaande getrapte loonschalen en salarisverschillen berusten op verschillen in objectief te meten individuele prestaties. Maar die verschillen bestaan globaal gesproken niet of nauwelijks. Ook al botst het wellicht met de bij ieder van ons ingescherpte opvattingen over individuele prestaties, er is veel voor te zeggen dat de schoonmaker, die zorgt dat er geen spijkers in de machine zullen vallen, eigenlijk evenveel waard is voor de produktie als de ingenieur, die komen moet als de machine stuk is. Dat is dan een voorbeeld van voor ons beoordelingssysteem extreme groepen in het produktieproces.

In de gewone produktiesituatie valt de vanzelfsprekendheid van loonverschillen bij nader inzien al veel meer weg. Ons maatschappelijk systeem heeft de individuele verschillen, de verschillende loon- en winstprikkels, gemaakt tot de belangrijkste prikkel voor produktief gedrag. Men kan die verschillen echter niet terugvoeren op de produktiesituatie zelf, maar veel meer op de wil van de economische en politieke machthebbers om de status quo te handhaven. De ingewikkelde hiërarchische pyramide van loon- en statusverschillen in het grootbedrijf zijn bijgevolg meer politiek bepaald, dan dat ze op wetenschappelijke wijze te beredeneren zijn vanuit de produktiesituatie.

Productie en research zijn een collectief proces.

Ook de kennisverwerving en de productie van kennis en inzicht in de leerfabriek, zijn in zichzelf een collectief proces.

Individualisering en monopolisering van de kennis wordt van buitenaf in de leerfabriek ingebracht, door bijvoorbeeld het systeem van patenten op wetenschappelijke vondsten, door de romantisering ook van de grote geniale geleerde die het allemaal in zijn eentje uitgedacht zou hebben. Het is onmogelijk dat iemand alleen, opgesloten in zijn kamer, zonder interactie met anderen, zonder uitwisseling van ervaringsgegevens met anderen, zonder teamwork, zonder zich door de kennis van anderen te hebben laten ontwikkelen, in staat is kennis te produceren.

Kennisproductie, inzichten en vondsten zijn het resultaat van interactie tussen denkende mensen. Productie en uitgestelde productie (onderwijs) zijn een collectief proces. Het individualiserende beginsel wordt er van buitenaf ingebracht. Het resultaat van die ideologie van individuele prestatie en selectie is in het voordeel van de bestaande politieke en economische machtsverhoudingen. Het zijn de bestaande politieke en economische machtsverhoudingen die belang hebben bij die tot in het onderwijs terug te vinden *politieke* filosofie van de absolute geldigheid en absolute noodzaak van de individuele prestatie en de individuele selectie.

Wie de bovenstaande, overigens nog niet tot in alle details uitgewerkte analyse van het loonsysteem geheel of gedeeltelijk kan onderschrijven, zal wellicht verbaasd zijn wanneer wij dit hoofdstuk afsluiten met een pleidooi voor het studieloon. Want als het loonsysteem zo'n integrerende functie heeft in de economische machtsstructuur, waarom dan de toch al aanpassende en dresserende functie van het onderwijs nog meer versterken door studieloon te gaan eisen?

Het ligt er maar aan welk studieloonsysteem men eist.

Het is zeer goed denkbaar dat binnen afzienbare tijd, na enig geknoei met een systeem van studielening, met name vanuit het bedrijfsleven de mening zal komen dat er maar studieloon moet komen. Tenslotte heeft het systeem van terug te betalen leningen een niet geringe loonkostenverhogende werking tot gevolg. De academicus die in het bedrijf komt met een schuld aan de staat, zal zó willen verdienen dat hij goed kan leven én zijn schuld kan afbetalen. De staat wentelt dus de onderwijskosten met het leningssysteem gedeeltelijk af op het bedrijfsleven. En dat zal het bedrijfsleven niet leuk vinden.

Veronderstel dus dat, wat om meer dan alleen bovengenoemde redenen waarschijnlijk is, dat vanuit de economische en politieke machtsstructuren zélf te zijner tijd het voorstel tot studieloon komt. Dan zou de studentenoppositie die studieloon eist, en die de bestaande economische en politieke machtsverschillen wil opheffen, in hetzelfde span zitten als hun tegenstander. De studentenoppositie zou zich dan kunnen laten gebruiken voor doeleinden die de hare niet zijn. In bovenstaande redenering zit een denkfout. Want een studieloonsysteem naar technocratisch model zal ongetwijfeld de bovenbeschreven individualisering in selectie en prestatie tot fundament hebben.

Een studieloonsysteem met getrapte loonschalen, met premies op individuele prestaties, met extra betalingen van tantièmes etc. Kortom, een perfecte reproductie van het bestaande loonsysteem, even oneigen aan de onderwijssituatie als het loonsysteem is aan de produktie-situatie.

Wanneer we ervan uitgaan dat onderwijs, evenals de produktie, een collectief proces is, dan is het daarop gebaseerde concept van studieloon geen individuele betaling van een individuele prestatie, maar een collectieve betaling van een collectieve prestatie.

Studieloon, een betaling van de kosten van levensonderhoud, moet dan ook geëist worden als collectieve betaling van een collectieve prestatie. De gelijke verdeling van de collectieve betaling aan de afzonderlijke studerenden, is een taak van de

studerenden zelf. Hiermee sluit dit revolutionaire concept van studieloon aan bij een te verwerven gedemocratiseerd beheer en beleid in de onderwijsinstellingen: zelfbeheer en projectonderwijs.

Het instrumentarium tot politisering van de universiteit. De wapens van de studenten-oppositie

In het voorafgaande hebben wij geprobeerd de economische en politieke achtergronden van het actuele wetenschapsbedrijf en de actuele onderwijssituatie in grote lijnen in kaart te brengen.

In dit hoofdstuk wilden wij vooral ingaan op een aantal strategische en organisatorische vraagstukken van de studentenoppositie.

In verband met die organisatorische vraagstukken wilden wij eveneens aandacht besteden aan een aantal schijntegenstellingen, zoals die de laatste tijd in de discussies der activisten naar voren zijn gekomen. Met name de schijntegenstelling overleg versus confrontatie.

Eveneens de vermeende tegenstelling tussen wat genoemd wordt 'buitenuniversitaire conflictstof' tegenover 'binnenuniversitaire conflictstof'.

Aan het slot van dit hoofdstuk geven wij een overzicht van nieuwe (en oude) methoden en technieken die binnen de universiteit in opstand de laatste tijd tot ontwikkeling zijn gebracht en toegepast (bezetting van gebouwen, collegestaking etc.).

Dat de actuele onderwijsproblematiek geworteld is in de economische en politieke structuren en belangenconflicten in onze maatschappij, en dat bijgevolg de onderwijsconflicten aspecten

zijn van maatschappelijke conflicten, behoeven we na de voorafgaande hoofdstukken niet nader meer toe te lichten.

Verandering van de universiteit, verbetering van de positie van de student, heeft als gelijktijdige voorwaarde een verschuiving van de machtsverhoudingen in onze maatschappij. Het is een hoogst gevaarlijke denkfout, te menen dat werkelijke verbeteringen in de onderwijssector kunnen worden bewerkstelligd, zonder dat tegelijkertijd niet andere sectoren in de maatschappij moeten worden aangetast en in de fundamentele verandering moeten worden betrokken.

Terwijl dus enerzijds gewaakt moet worden voor de corporatieve ontaarding van de studentenoppositie in een inhoudsloze strijd voor beperkte onderwijshervormingen, zonder perspectief op aantasting van de machtsverhoudingen buiten de scholen en instituten, is het anderzijds al even onjuist en gevaarlijk in te stemmen met diegenen die de studentenoppositie willen zien als de leidende voorhoede, als de enige waarlijk revolutionaire groep. Alsof de universitaire revolte uit zichzelf de politieke kracht zou hebben tot revolutionaire verandering van de maatschappij.

Hoewel de onderwijssector op dit moment, vanwege de nieuwe eisen van economische ontwikkeling en vanwege de gepropageerde noodzaak tot volledige integratie in het maatschappelijk systeem, de zwakke schakel is en bovendien een zeer groot aantal mensen (docenten, scholieren, studenten, technisch en administratief personeel) omvat, is het onjuist te menen dat fundamentele verandering van de maatschappij mogelijk is, uitsluitend en alleen op basis van de bij het onderwijs betrokkenen.

De onderwijssector is geen politiek onverdeeld blok. Wat de universiteit betreft moet gezegd worden dat er een in omvang wisselende actieve minderheid is, die werkelijk overtuigd is van de noodzaak dat deze maatschappij waarin wij thans leven helemaal op de helling moet. Die actieve minderheid (geen 'leidende voorhoede' of soortgelijke zelf toegemeten elitaire

predicaten) blijkt in staat, op grond van de objectieve maatschappelijke omstandigheden waarin de onderwijssector thans verkeert, van tijd tot tijd een ontevreden meerderheid in de acties en discussies te betrekken. Waardoor deze ontevreden meerderheid gepolitiseerd raakt, zich vragen gaat stellen over de oorzaken van de eigen onvrede met het bestaande onderwijssysteem. Maar deze ontevreden meerderheid is nog uiterst gemakkelijk met schijnoplossingen (paritaire overlegcommissies, ministeriële audiënties, structuurdebatten en demonstraties als middel tot 'stoom afblazen' en niet als moment tot werkelijke politisering etc.) in verwarring te brengen. Deze ontevreden meerderheid is ook vaak nog erg vatbaar voor de corporatieve opvatting, dat onderwijsproblemen, de inhoud van het studieprogramma, doelstellingen van de wetenschap, studiefinanciering etc., fundamenteel verbeterd kunnen worden binnen de structuur van deze maatschappij. Deze ontevreden meerderheid wordt vaak nog misleid door de liberale pretenties van deze maatschappij, pretenties die in de praktijk niet waar worden gemaakt.

Een praktijk die zich manifesteert als politieke debatten aan de universiteit door de politie worden afgebroken, een praktijk die zich manifesteert wanneer actieve studenten van de universiteit worden verwijderd, in militaire dienst worden gestopt of het land uitgezet worden.

Een dergelijke praktijk pleegt zich voor te doen op momenten waarop de acties en discussies van de studenten een grote omvang dreigen aan te nemen. De allesbehalve liberale repressieve praktijk van de staat in dergelijke situaties, zijn een onuitwisbare ervaring voor de ontevreden meerderheid, die daarmee zijn geloof in de democratische pretenties van de staat verliest en daardoor steeds moeilijker integreerbaar wordt in deze maatschappij. De wil tot verandering van deze maatschappij zal door dergelijke ervaringen bij de ontevreden meerderheid groeien. Mogelijk perspectief is dan ook de activering van de ontevreden meerderheid tot een politiek bewust handelende